

UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
UNIVERSITY OF BANJA LUKA

FILOZOFSKI FAKULTET
FACULTY OF PHILOSOPHY

**ПОВЕЗАНОСТ СТАВОВА О МОРАЛНИМ УЗОРИМА
СА СОЦИО – ПЕДАГОШКИМ ОБИЉЕЖЈИМА
УЧЕНИКА ОСНОВНОШКОЛСКОГ УЗРАСТА**

МАСТЕР РАД

Ментор:

Др Драго Бранковић, проф.

Кандидат:

Ружица Пандуревић – Стојић

Бања Лука, 2018

UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
UNIVERSITY OF BANJA LUKA

FILOZOFSKI FAKULTET
FACULTY OF PHILOSOPHY

**THE CORRELATION BETWEEN ATTITUDES
TOWARDS MORAL ROLE MODELS AND SOCIO-
PEDAGOGICAL CHARACTERISTICS OF
ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS**

MASTER THESIS

Mentor:

Dr Drago Branković, prof.

Candidate:

Ružica Pandurević – Stojić

Banja Luka, 2018.

Ментор: др Драго Бранковић, редовни професор, Филозофски факултет у Бањој Луци.

Наслов мастер рада: *Повезаност ставова о моралним узорима са социо – педагошким обиљежјима ученика основношколског узраста*

Резиме: У историји педагогије морални узори били су предмет већег броја теоријских проучавања и емпиријских истраживања. Развијена су и савремена теоријска схватања о моралним узорима а проведен је и већи број емпиријских истраживања тог проблема. Ово истраживање бави се повезаношћу ставова ученика о различитим моралним узорима (чланови породице, наставници, пријатељи и сам себи узор) и разликама између ставова о моралним узорима с обзиром на социо – педагошка обиљежја ученика (пол, узраст, школски успјех, породична ситуација, мјесто становања, економска ситуација). Емпиријско истраживање проведено је на узорак којег су чинила 492 ученика (263 женског и 229 мушког пола) основношколског узраста из Модриче и Шамца. За провођење истраживања самостално је конструисан Инвентар података о испитаницима (социо-педагошка обиљежја) и Скале процјене које испитују ставова о моралним узорима ученика основношколског узраста.

Истраживањем су утврђене статистички значајне корелације ставова ученика о моралним особинама различитих моралних узора. Све корелације су позитивне. Истраживање је показало да разлике у ставовима о моралним узорима с обзиром на социо – педагошка обиљежја су значајне само у ставовима с обзиром на узраст ученика. За поједине моралне узоре, разлика у ставовима пронађена је између ученика различитог пола, успјеха и економског статуса. Нема разлика у ставовима о моралним узорима између ученика различитог мјеста становања и породичне ситуације.

У виду синтезе може се закључити да су резултати истраживања потврдили хипотезу о постојању повезаности ставова о моралним узорима, док је хиптеза о разликама у ставовима с обзиром на социо – педагошке карактеристике само дјелимично потврђена.

Кључне ријечи: морални узори, моралне особине, пол, узраст ученика, успјех ученика, мјесто становања, породична и економска ситуација ученика.

Научна област: Друштвене науке

Научно поље: Педагошке науке

Класификациона ознака (CERIF шифрарник): S 272 Образовање предавача

Тип одабране лиценце Креативне заједнице: Ауторство - некомерцијално - без прерада (CC BY – NC – ND)

Supervisor: Drago Branković, PhD, Faculty of Philosophy, Banja Luka

The title of the master thesis: *The correlation between attitudes towards moral role models and socio-pedagogical characteristics of elementary school students*

Abstract: Throughout the history of pedagogy, numerous theoretical studies and empirical researches dealt with moral role models. Contemporary theoretical interpretations about moral role models were also developed, just as a large number of empirical researches were conducted on this issue. This research deals with the correlation between attitudes of students towards different moral role models (members of families, teachers, friends and themselves as role models) and differences among attitudes towards moral role models when it comes to socio-pedagogical characteristics of students (gender, age, scholastic achievements, family situation, place of residence, economic situation). The empirical research was conducted on the sample of 492 students (263 females and 229 males) of elementary school age from Modriča and Šamac. For the purpose of this research, the author created the Inventory of data about the examinees (socio-pedagogical characteristics) and the Assessment scales which assess attitudes towards moral role models of students of elementary school age.

The research confirmed statistically relevant correlations between attitudes of students towards moral characteristics of different moral role models. All correlations are positive. The research showed that the differences in attitudes towards moral role models when it comes to socio-pedagogical characteristics are significant only when it comes to attitudes related to the age of the examinees. For some moral role models, the difference in attitudes is found among students of different gender, achievement and economic status. There is no difference in attitudes towards moral role models between students of different place of residence and family situation.

It can be concluded that the results of the research confirmed the hypothesis about the existence of correlation among attitudes towards moral role models, while the hypothesis about the differences in attitudes when it comes to socio-pedagogical characteristics is only partially confirmed.

Key words: moral role models, moral characteristics, gender, age of participants, scholastic achievement of students, place of residence, family and economic situation of students

Scientific area: Arts

Scientific field: Pedagogy

Classification mark (CERIF): S 272 Teacher education

Selected license type of the Creative commons: Attribution – non-commercial – no derivatives (CC BY – NC – ND)

САДРЖАЈ

УВОД	9
ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП МОРАЛНИМ УЗОРИМА	11
Основни појмови	11
<i>Морални узори .....</i>	<i>11</i>
<i>Моралне особине .....</i>	<i>13</i>
<i>Социо – педагошка обиљежја .....</i>	<i>14</i>
Теоријска схватања моралних узора	14
<i>Етичка схватања узора .....</i>	<i>14</i>
<i>Схватања о складном развоју личности .....</i>	<i>20</i>
<i>Преглед схватања идеала васпитања и фактора моралног васпитања .....</i>	<i>23</i>
Морални узори као предмет емпиријског истраживања	30
МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА	35
Проблем и предмет истраживања	35
Значај истраживања	35
Циљ и задаци истраживања	36
Варијабле и индикатори	37
<i>Морални узори .....</i>	<i>37</i>
<i>Социо – педагошка обиљежја .....</i>	<i>38</i>
Систем хипотеза	38
Научноистраживачке методе, технике и инструменти	39
<i>Научноистраживачке методе .....</i>	<i>40</i>
<i>Научноистраживачке технике .....</i>	<i>40</i>
<i>Истраживачки инструменти .....</i>	<i>41</i>
Статистички модели	41
Популација и узорак испитаника	42
РЕЗУЛТАТИ ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА	43
Ставови ученика основношколског узраста о моралним узорима	43
Повезаност између процјена ученика о моралним узорима	47
Разлика у процјенама ученика о моралним узорима с обзиром на њихова социо – педагошка обиљежја	51
<i>Разлике у процјенама ученика о моралним узорима с обзиром на пол .....</i>	<i>51</i>
<i>Разлике у процјенама ученика о моралним узорима с обзиром на узраст .....</i>	<i>52</i>

<i>Разлике у пројенама ученика о моралним узорима с обзиром на школски успјех</i>	53
<i>Разлике у пројенама ученика о моралним узорима с обзиром на запосленост родитеља</i>	55
<i>Разлике у пројенама ученика о моралним узорима с обзиром на мјесто становања</i>	58
<i>Разлике у пројенама ученика о моралним узорима с обзиром на брачно стање родитеља</i>	60
Фреквенције осталих моралних узора (из свијета спорта, музике, филма, политике и историјске личности)	61
ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧЦИ	65
ЛИТЕРАТУРА	70
ПРИЛОЗИ	72

УВОД

Човјек је биће које ствара, жели и мора имати своје узоре или идеале. Они му осмишљавају живот, показују смијер кретања и дају животну снагу. Они га воде, покрећу, подстичу на дјеловање, одушевљавају. Без њих би живот био празан, пуст, монотон и бесмислен. Да не би имали такав живот сви људи теже остваривању својих идеала. Дјеца веома рано траже своје узоре у које се желе угледати и слиједити их у животу. То потврђују њихове изјаве да ће бити учитељи, морнари, ваздухопловци, љекари, инжињери и како постепено упознају људе различитих занимања тај се круг проширује. Тако дјеца свој животни пут и занимање везују за одређене особе које познају или их живо представљају и доживљавају као конкретне ликове. Њихов утицај на дјецу и младеж је врло снажан јер има снажну моћ привлачности.

Морално васпитање је процес моралног формирања и моралног обликовања појединца у друштвено прихватљиву личност. Лични примјер или узор у педагогији представља једно од најуспјешнијих и најефикаснијих средстава у моралном васпитању дјетета и његовом формирању у психичком и друштвеном погледу. Он дјелује непосредно, посебно на дјецу због њихове склоности и способности опонашања. Дијете учи опонашајући старије, а посебно ставове блиских особа које поштује и воли. Ту околност треба искористити и дјеци пружати примјере позитивног људског дјеловања. Најснажније дјеловање на дјецу имају позитивни примјери родитеља и наставника. Поред родитеља и наставника дјеца често за своје узоре бирају спортисте, естрадне умјетнике, глумце, политичаре, научнике, умјетнике, историјске личности, вршњаке и др.

Добри људи се одликују добрим и позитивним, а зли лошим и негативним моралним особинама. Моралне особине могу бити добре, позитивне и пожељне, али и лоше, негативне, а самим тим и непожељне. Дјеци треба показивати позитивне моралне узоре и идеале који подстичу развијање позитивних моралних особина као што су: скромност, упорност, поузданост, искреност, уредност, одговорност, културно понашање итд.

У овом раду посебну пажњу смо посветили повезаности ставова о моралним узорима са социо – педагошким обиљежјима ученика основношколског узраста.

Захваљујем се основним школама „Сутјеска“ и „Свети Сава“ из Модриче, те ОШ „Шамац“ из Шамца у којима је истраживање спроведено, ментору проф. др Драги Бранковић за помоћ у конципирању рада и мр Драгану Партало за помоћ у статистичкој обради података.

ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП МОРАЛНИМ УЗОРИМА

У даљем тексту објаснићу основне појмове који су од посебног значаја за ово истраживање, као и теоријска схватања моралних узора.

Основни појмови

Појмови који су од посебног значаја за ово истраживање су:

- морални узори,
- моралне особине и
- социо – педагошка обиљежја ученика.

Морални узори

Морално васпитање је процес моралног формирања и обликовања појединца у друштвену личност. Велику улогу у процесу моралног формирања личности имају морални узори и идеали. Њихова улога се испољава, прије свега у усмјеравајућој функцији. Као психички узори они означавају крајње циљеве којима тежимо. Млади се одушевљавају и прихватају морално – етичке вриједности ако им се правилно и добро протумаче.

У литератури се наводи да је узор модел који је прихватљив или пожељан, нешто или неко у што се вриједи угледати, што заслужује да се опонаша или имитира, према чему се нешто друго процјењује или вреднује. Даље се наводи да су узори „прихватљиве особе из непосредне и друштвене околине и јавног живота, а могу бити и групе особа које повезују иста обиљежја или карактеристични обрасци понашања“ (Pedagoška enciklopedija, 1989, стр. 489). Узори могу бити реалне особе из прошлости и садашњости, из ужег и ширег друштвеног окружења. Они се стварају имитацијом одређене особе и идентификацијом са њом. Васпитаник посматра или замишља понашање узора и на основу тога у своје понашање уноси промјене које га чине сличним или истим са узором.

Велики значај у моралном васпитању има узор. Он дјелује непосредно. Током живота узори се мијењају. У раном дјетињству дјеца бирају узоре у које се желе

угледати и слиједити их. Према њима желе одабрати занимање, па често желе бити морнари, глумци, возачи, а касније када пођу у школу наставници. Тај круг се проширује како дјеца упознају људе различитих занимања. Дијете учи опонашајући одрасле, а посебно ставове блиских особа које воли и поштује. Ту околност треба искористити и пружити дјеци и младима примјере позитивног моралног дјеловања. Позитивни примјери су за њих доказ да је такво понашање и дјеловање правилно и служе им као узор. Узор је увијек стваран, везан је за одређену особу која постоји.

Свако друштво ствара одређене идеале и настоји да их у процесу социјализације и васпитања код савког појединца интернализује као личне вриједности. Морални узор служе као васпитно средство подстицања, увјеравања и навикавања на захтјеве које постављамо сами себи или их поставља друштвена средина. Веома је важно на какве се узор млади угледају, са каквим се особама сусрећу и у каквим срединама живе. Узор се током развоја личности мијењају. Млади се врло радо идентификују са другим особама, па је неопходно обогаћивати друштвену средину са што више позитивних примјера. Постоји мноштво позитивних примјера из литературе, умјетности, историје, филма и науке, али на њих најснажније дјелују позитивни живи примјери, тј. особе из стварног живота. Због тога, веома снажан утицај на дјецу и младе имају родитељи и наставници. Они служе као чврст ослонац за развој младих. Дужност родитеља и наставника је да помажу дјеци и младима у избору идеала, да их упуте према позитивним узорима, према етички вриједним идеалима.

Идеал је лик који се замишља, коме се тежи, који као морално савршенство показује циљ, перспективу, коначну сврху живота, смисао човјекове егзистенције. Идеали нас воде, дају моралну снагу, упозоравају на праве вриједности, без којих живот постаје празан и монотон. Узор се слиједе, а идеали нас подстичу, храбре и одушевљавају. Стварање идеала се надовезује на позитиван примјер. Вукасовић наводи: „Пут води од позитивног примјера до стварања узора, а од њега до стварања идеала“ (Vukasović, 1977, стр. 314). Примјери, узор и идеали имају велики утицај на морално формирање дјеце и младих. Код дјеце и младих треба развијати смисао за етичке љепоте и вриједности и уводити их у морални систем вриједности. Те, у складу с тим, морамо стварати моралне идеале који ће им показати пут у живот, да их подстичу на добро и одушевљавају за морална дјела.

Моралне особине

Васпитање дјете није нимало лаган задатак, а сваки родитељ жели да његово дијете постане добра особа, да посједује позитивне особине личности.

У лиетратури се наводи да су особине личности „својства или карактеристике помоћу којих описујемо и означавамо поједину личност“ (Pedagoška enciklopedija 2, 1989, стр. 161). Особине личности представљају нешто по чему се разликујемо од других људи. Оне се развијају под утицајем биолошког наслијеђа, родитеља, наставника, вршњака, социјалног статуса и др.

У свом одрастању дјеча сусрећу људе са различитим моралним особинама. Моралне особине могу бити добре и пожељне, али и лоше и непожељне. Смисао и вриједност неке позитивне моралне особине дјеча ће потпуније доживјети ако упознају и својства или поступке који је негирају. Нпр. дјеча ће потпуније доживјети вриједност и љепоту истине ако упознају негативне вриједности лажи.

Професор Вукасовић је израдио преглед моралних особина у којем је уз добре и пожељне навео и лоше и непожељне моралне особине. Према сродности разврстао их је у девет група, и то:

- владање собом,
- однос према другом човјеку,
- сполни, брачни и породични односи,
- смисао за заједницу,
- однос према домовини,
- однос према другим народима,
- однос према раду,
- ставови према материјалним и културним вриједностима и
- важнија обиљежја особе и карактера.

У оквиру сваке групе образложио је, паралелно, по неколико позитивних и негативних моралних особина. Он сматра да ће на тај начин наставници и родитељи

лакше учити позитивне моралне особине које треба развијати код ученика основношколског узраста.

Социо – педагошка обиљежја

Социо – педагошка обиљежја ученика основношколског узраста представљају једну од варијабли овог истраживања. Дефинисани циљеви и задаци овог истраживања условили су проналажење везе између социо – педагошких обиљежја и моралних узора ученика основношколског узраста. Социјалну компоненту чине: пол, узраст, мјесто становања, породична и економска ситуација, а педагошку чини школски успјех.

Теоријска схватања моралних узора

У оквиру теоријских схватања моралних узора обратићу пажњу на етичка схватања узора и моралним вриједностима узора, схватањима о складном разитку личности, као и схватањима о васпитању као идеалу и факторима моралног васпитања.

Етичка схватања узора

Прве представе о моралности настале су са почетком развоја цивилизације и оне су саставни дио филозофије. Морална схватања су саставни дио сваког старовјековног филозофског система. Познати антички филозофи су се бавили морално – етичким проблемима, с тога можемо рећи да је етика једна од најстаријих филозофских дисциплина. Етичким проблемима су се бавили: Хомер, Питагора, Хераклит, Демокрит, а посебно софисти: Протагора, Горгија, Хипија, Продик и др.

Софисти проповиједају да је човјек мјерило свих ствари, а појмови „добро“ , „зло“ и истина уопште имају само релативно значење. Протагора је истицао да је човјек највиша вриједност. Оваквом схватању успротивио се Сократ. За њега истина и морал су готово идентични, а врлина се своди на знање. Он је учио да је истина објективна и да се може сазнати. Према том схватању истинито сазнање осигурава морално дјеловање. Цодл (F. Jodl) каже да са Сократом почиње самостално

изграђивање етике као науке о практичном понашању, темељеном на разуму и сазнавању животног циља. Због тога Сократ се сматра оцем грчке моралне филозофије. Он је жртвовањем свог живота показао да „људски живот има смисла само ако је у њему могуће остваривање духовних и моралних вриједности“ (Pavićević, 1962, стр. 136). Највећи циљ у животу и критеријум морала је срећа и блаженство, а највећа срећа постиже се када човјек живи у складу моралним начелима.

За киренску школу смисао живота је остваривање добра, срећа у властитом уживању и задовољству и избјегавању неугодности и болу. Основни критеријуми овог моралног идеала су осјећаји. Сматрали су, што је ужитак већи то је идеал боље остварен.

Киничка школа види смисао живота у остваривању среће, која се своди на врлину. Највећа вриједност ка којој човјек треба да тежи јесте срећа. Та срећа се састоји од напора да владамо собом и својим страстима. Тако врлина постаје највећа срећа. Према Антистену човјек треба радије да полуди, него да се преда уживању.

Платон моралну врлину повезује с ваљаним сазнањем. За њега ваљано сазнање је мудрост, умијеће живота које се може научити. Он је објективни идеалист досљедан својим идеалистичким погледима. Платон у етици поставља чврсте темеље и разрађује етички идеализам. Његово етичко учење др В. Павићевић дијели у два дијела:

- учење о највећем добру и вриједностима и
- етичко – политичко учење.

Средишње мјесто у том етичком систему има учење о идејама као реалности. Оне су истински битак, вјечни и тајни узор свега што постоји. Међу тим идејама средишње и највише мјесто заузима идеја добра. Животна етика се темељи на четири моралне вриједности: мудрост, храброст, умјереност и праведност.

Аристотел се својим учењем о врлини успротивио Платоновом учењу о идејама. Врлина је средина између двије крајности, права мјера, осјећај за мјеру. Он је вијерни представник античког духа, који је имао снажан осјећај за мјеру, средину, склад и хармонију. За Аристотела најведнија је мисаона активност, тј. највише, најтрајније и најморалније је оно уживање које се темељи на активирању мишљења.

Човјек мора разумом да управља емотивним животом, тежњама и страстима и у томе се огледа његов карактер. Активирањем разума постижу се карактерне врлине: самосавладавање, праведност, храброст, дарежљивост, великодушност, сталоженост, честитост, дружељубивост и др. Највеће добро је срећа која се очитује у разумној дјелатности у складу с врлинама. Срећа и право уживање постиже се исправним поступцима. За моралног човјека највеће уживање представљају морални поступци. Такав човјек је етички идеал коме треба тежити. Он ужива у својим чинима. Морално развијена личност највећи је дар који човјек човјеку може дати.

У раздобљу хеленизма настала су два филозофско – етичка система: епикуреизам и стоицизам.

Епикурова етика је етика овога живота. Више се бави проблемом појединца, а не друштва. Изградио је етички систем према коме је највиша вриједност и смисао људског живота у остваривању угоде и среће. За њега срећа и уживање нису нагонске природе. Човјек је разумно биће и зато не мора и не треба посегнути за непосредним и најближим уживањем, него се разумно одлучити за још већу будућу радост и срећу. Срећа је резултат разума и разборита живота.

Темељно начело стоичке етике је „живјети у складу с природом“, живјети разумно. Да би то постигао, човјек мора да оствари идеално стање унутрашње хармоније, тако што ће уз помоћ ума савладати све своје афекте који могу умањити разумско одлучивање и дјеловање. Прва и темељна вриједност јесте мудрост, а затим: разумност, храброст, умјереност, праведност и др. Морални идеал јесте мудрац који влада собом и својим поступцима. А. Вукасовић наводи „Идеал стоичког мудраца замишљен је као јакост властитог духа и воље, којма се човјек уздиже изнад вањских збивања“ (Vukasović, 1977, стр. 54). Што значи да смисао живота у остваривању духовног мира и уравнотежености не може нарушити никакво добро или зло што извана дјелује.

Хобс (Т. Hobbes) покушава да обасни морал као „модификацију људске себичности“. Он разликује два стања која утичу на човјекова морална осјећања и на односе према другим људима „природно право“ и „природни закон“.

„Природно право“ односи се на човјекову природу, које карактерише општа изолованост свих појединаца. Основна мисао је да је човјек егоист. Посљедица тога је сукоб интереса, општи сукоб, борба свију против свих (*bellum omnium contra*

omnes), због тога што су сви људи по природи једнаки и имају једнака права на све. При остваривању својих права људи се сукобљавају и настоје да униште један другог. У „природном праву“ нико није сигуран. Та несигурност и страх наведе човјека да се удружује чиме се и он одриче одређених природних права, али се осјећа сигурнијим и јачим. Што значи да је човјек схватио да се мора одрећи неких природних права апсолутне слободе и прихватити одређене друштвене обавезе. Ово друго стање у коме се човјек налази Хобс назива „природним законом“. Човјека, до „природног закона“, тј. стања друштвености, води здрав разум, рационално сазнање које показује да је прихваћање и поштовање обавеза према другим људима неминован предуслов личног опстанка и напретка. Он мора да поштује „природни закон“, тј. друштвене норме и обавезе јер су оне гаранција његове личне сигурности и напретка.

Човјек је по природи егоиста, али је својим разумом схватио да је његов живот и напредак могу само на темељу уговора с другим људима, на темељу „природног закона“. Прва и најважнија вриједност коју човјек мора очувати „природним законом“ јесте мир. Природни закон постаје темељ и „творац људске друштвености“, кога чини скуп норми и обавеза за уређење међуљудских односа, тј. морал.

Спиноза сматра да разум води човјека кроз живот у слободу, а сазнање је највећа вриједност. Према његовим ријечима прва врлина је живот организован искључиво према вођству разума. Он каже: „Не постоји ништа појединачно у природи ствари што би човјеку било корисније него човјек који живи према вођству разума“ (Spinoza, 1970; према Vukasović, 1977, стр. 61). Спиноза је изградио посебан тип натуралистичке етике. Сматрао је да је једина човјекова покретачка снага себичност. Ова себичност се узима као тежња разумног бића за сазнањем. Она је покретачка снага која упућује човјека да усклади своје сазнање с понашањем других људи и са законитим током живота.

Етички идеал, узор човјек, јест умни, мисаони човјек, стоички мудрац који осјећа духовну и етичку равнотежу, сигурност и мир кад превазиђе страсти и афекте, те постигне највише интуитивно сазнање, интелектуалну љубав „према богу и природи“. Човјек треба да влада у складу са разумом, а не према афектима. Он тежи самоодржавању (натуралистички моменат), а тежња је плод нашег ума (рационални моменат). Моралом се указује тежња за самоодржавањем човјека као мисаоног бића, које сазнаје. Етика од натуралистичког зачетка иде према рационалистичком

схватању. Морал се темељи на интелектуалном сазнању. Поступци су морални ако се темеље на закључцима разума. Основни захтјев Спинозине етике своди се на тежњу за сазнањем и сузбијањем страсти, јер оне ометају појединца и људску заједницу да остваре унутрашњу равнотежу и склад.

Хелвециус (С. А. Helvétius) сматра да се у основи морала налази егоизам јер је себичност својствена људској природи, а сва остала својства се стичу васпитањем. Човјек је производ васпитања. Он тврди да се људи не рађају ни добри ни зли, него да животне прилике и околности утичу на њих и усмјеравају их у једном или другом правцу. Моралност је могућа уз залагање одређених институција васпитања, законодавства, друштва и државе. Оне навикавају појединца да у општем интересу види и свој лични интерес, да осјећа задовољство кад дјелује за опште добро. Морал нације се остварује помоћу законодавства и васпитања.

Дидерот (D. Diderot) сматра да се моралне особине: доброта, несебичност, човјекољубље, пожртвованост и друге, рађају са човјеком, а нису искључиво резултат законодавства и васпитања. Он вјерује у васпитне могућности, али исто тако стиче урођене диспозиције као позитивне могућности за развој и усавршавање у одређеном смијеру.

Холбах (P. Holbach) природну основу морала проналази у органској повезаности појединца и заједнице, у усклађивању личне тежње за срећом и тежње за срећом других особа. Етички идеал је човјечан човјек, великодушан и спреман да помогне и других људима. Холбах је рекао: „У суштини човјековој да себе самог води да хоће да се одржи у животу и да тражи начина да своју егзистенцију учини срећном“ (Holbach, 1950; према Vukasović, 1977, стр. 63). Покретач моралних дијела у етичком систему, на коме се заснивају све моралне врлине, јесте добар схваћен и усмјерен лични интерес. Поред личног интереса Холбах истиче и друштвене интересе. За њега је врлина бити срећан ако је и неко други срећан.

Према Канту извор морала и критеријуми моралних врлиности налазе се у нама, у нашој доброј вољи, а воља је добра ако поступа у складу са моралним законима. Његова етика је етика моралних дужности. Човјек мора извршавати своје дужности, а оне су за Канта нешто узвишено, велико и величанствено. С појавом Канта почиње нова епоха у етици. Човјек постаје мјерило моралитета, а морални закон је плод његовог ума, који се остварује помоћу његове воље. Моралан човјек постаје мјерило свих ствари. Он је слободан човјек са развијеном свијести о опште

људским дужностима. Понаша се морално јер је човјек, јер у другом човјеку види и поштује човјека.

Фихте (J. G. Fichte) је развио етику слободне личности. Највиша морална норма своди се на то да треба поступати у складу са својим увјерењем о својој дужности, тј. треба поступати према својој савијести. Он сматра да нико не може постати добар и сретан, ако не поштује глас савјести, ако властитим трудом не оствари своју срећу.

Хегел (G. W. F. Hegel) види реалност моралне идеје у држави. Она је организована на темељу моралних начела и израз је народне воље. Зато је она права сврха, а појединачни чланови су средства.

Хербартова (J. F. Herbart) етика има формалистички, механичко – интелектуалистички карактер и у служби је васпитне функције. Темељна сврха васпитања се састоји у подударању воље с етичким идеалима. Највиша идеја је идеја унутрашње слободе, а затим идеје: савршенства, честитости, права и праведности. Морални живот појединца и друштва темељи се на тим идејама. То значи да су темељне моралне вриједности покретачке смјернице у моралном усавршавању.

Бентам (J. Bentham) сматра да је задатак етике да истражи путеве како да се дође до задовољства и среће. За њега срећа и задовољство означавају сврху живота, циљ, идеал коме човјек тежи, а етика му мора помоћи да дође до тог циља, до животног идеала. Темељни критеријуми и највећа морална вриједност јесте срећа највећег могућег броја људи.

Основа Фојербахове (L. Feuerbach) етике јесте тежња за срећом. Моралност без среће је само празна и бесмислена ријеч. Фојербах моралност види у супротним тежњама појединаца. Према њему покретачка снага етичког развоја је супротност између „Ја“ и „Ти“. Темељна карактеристика његове етике је смисао за позитивно и тежња за стварношћу живота. За њега су морал, свијест, дужност и религија само производи друштвеног развоја. Он признаје и људску савјест, дужност и човјекову одговорност, али све то темељи на човјековим сазнањима о заједничком животу и друштвеним односима. Морални идеал је идеал који себи мора поставити сваки човјек да би постао нешто ваљано. Овај идеал јесте и мора бити људски идеал и циљ.

За Спенцера (H. Spencer) морал је појава која је настала у друштву, која се развија и усавршава упоредо са друштвеним развојем. Идеал коме треба тежити јесте потпуно прилагођен појединцу у савршено развијеном друштву. Идеалан однос

између појединца и државе Спенсер назива „апсолутна етика“. Одређени морал или наши поступци су вреднији што се у њима више примјењују принципи „апсолутне етике“.

Марксистичка етика је у суштини хуманистичка. Свестрано развијена личност и тоталитет вриједности чине основни идеал марксистичке етике. Средиште цјелокупне марксистичке етичке мисли јесте човјек, његов друштвени положај и његова слобода.

Схватања о складном развиту личности

Постављање васпитног циља и задатака први је и најважнији услов успјешног васпитног рада. Васпитање може смишљено и организовано остварити своју сврху под условом да има јасну перспективу, конкретан циљ и задатке помоћу којих се може реализовати васпитни идеал. Вукасовић наводи: „без васпитних идеала, васпитни рад би постао слијеп“ (Vukasović, 1977, стр. 143). Васпитни рад мора имати јасан и тачно одређен васпитни идеал и вриједности према којима тежи и усмјерава своје васпитне поступке.

Наш васпитни идеал је обликовање свестрано развијеног, хуманог и радосног човјека. То значи да настојимо постићи развијање свих стваралачких способности, развитак човјека као ствараоца материјалних и духовних вриједности, као друштвеног радника, као моралне и културне личности, носиоца високих етичких и естетских вриједности, човјека с разноврсним материјалним и духовним потребама. Тежња за складним хармонијским развитуком човјека, може се рећи да је стара колико и култура човјека.

За европско схваћање највећи степен усавршености у робовласничком друштву постигао је васпитни идеал старих Грка. Основно обиљежје атенског васпитања јесте хармоничност – складна повезаност различитих подручја физичког, интелектуалног, естетског и моралног. Према Платону ко би учио само музику, изгубио би јуначку ћуд, а ко би се бавио само гимнастиком тај би био храбар, али дух би му остао неразвијен. Зато је неопходно и једно и друго – складан развој тијела и духа.

Аристотел је такође развијао идеју складног развоја личности, залажући се за повезивање физичког, моралног и интелектуалног васпитања.

У периоду хуманизма и ренесансе истиче се начело животне радости, обожавање здрава, активна и радосна човјека. Развија се занимање за науку, умјетност и античку културу. Цијела епоха је под утицајем античке филозофије, науке, умјетности и васпитања и она ослобађа човјека. У борби против сколастичког васпитања враћа се антички васпитни идеал хармонијског развоја личности.

Нови циљ васпитања истиче да човјек има право на васпитање и образовање, што представља зачетке демократизације васпитања и образовања. Најистакнутији и најпознатији сљедбеници новог васпитног идеала су Ј. А. Коменски, Ј. Лок, Ј. Ј. Русо, и Х. Песталоци. Васпитни идеал је складан развој свих човјекових способности. За Коменског је то обликовање човјека у цјеловитости његовог бића, за Лока је васпитање здрава, способна, практична и морално чврста центлмена, а Русоа васпитање слободне, демократске личности, за Песталоција васпитни идеал је складно развијање ума, срца и руке, тј. свих моћи и дарова људске природе итд.

Значајан допринос усавршавању свестраног развоја личности дали су социјал – утописти. Фуријер (Ch. Fouriere) сматра да се у васпитни процес морају укључити сва дјеца без разлике, да им се омогући развој духа и тијела у свим правцима. Овен (R. Owen) је трагао за начином на који би човјек могао развијати све своје способности помоћу учења и свестране практичне дјелатности. Кабета (E. Cabet) се залаже да буду подједнако заступљени сви основни елементи васпитања: физичко, интелектуално, морално, индустријско и грађанско васпитање. Велику пажњу посветио је естетском васпитању. Марк и Енгелс (K. Marks i F. Engels) у комунистичком манифесту говоре да ће у будућем бескласном друштву слободан развитак сваког појединца бити услов слободног развитака за све. Маркс је сматрао да је човјек по својој природи цјеловито и свестрано биће. Он у Капиталу захтијева да се непотпуна личност замијени свестрано развијеном.

Крајем прошлог вијека долази до холистичког схватања личности. „Личност се постепено почиње схватати, проучавати и тумачити као цјелина (Бранковић, 2011, стр. 45). Овакво схватање личности утуцало је на битне промјене у васпитно – образовној дјелатности, као и на основне методолошке приступе. Према холистичком схватању морално понашање и дјеловање представља основни циљ процеса формирања моралне личности. Морално понашање и дјеловање манифестује се у облику моралних навика и позитивних особина воље и карактера. На формирање моралних навика битан утицај има вјежбање, морална свијест и утицај воље.

Педагози сматрају да се кроз вољу развијају моралне особине личности: поузданост, смјелост, одлучност, упорност, храброст и др.

Наша педагогија усмјерена је на обликовање човјека у коме се спајају физичка складност, љепота и здравље, духовно богатство морална снага и доброта, естетски смисао за складно и лијепо, култура рада и техничка култура. Васпитни идеал – свестран и складан развој слободне и радосне личности одражава прогресивне тежње напредних друштвених снага у прошлости и данас.

При утврђивању васпитног идеала треба узети у обзир три компоненте: генетичку, друштвену и индивидуалну.

Генетичка се односи на прихваћање одређених релативно трајних културних и етичких вриједности. Васпитни идеал укључује неке трајне вриједности, неке опште људске вриједности и усмјерен је на будућност. Зато га и називамо идеалом коме тежимо без кога би врло лако изгубили оријентацију. Он нам показује пут у љепшу будућност. Ако занемаримо ову генетичку компоненту могло би доћи до одустајања од напредних тежњи човјечанства. Дошло би до прекида, тј. застоја на његовом путу усавршавања.

Друштвена компонента указује на то да човјек живи на одређеном простору и у одређеном времену, те мора да поштује друштвене условљености васпитања, друштвене околности и потребе.

Индивидуална компонента васпитног идеала полази од увјерења да је човјек највећа вриједност и зато тражи да се цијени та вриједност, да се поштује људско достојанство, уважавајући слободе и права човјека.

Одређивање циља и задатака представља систем вриједности које можемо представити у облику пирамиде. На врху пирамиде се налази васпитни идеал, а до њега морају водити конкретни васпитни задаци. Често се поставља питање: „Треба ли циљ васпитања и васпитни идеал схватити као нешто идеално или као стварну и реалну сврху дјеловања. А. Вукасовић каже да: „одгојни идеал, добро постављени циљ и задаци одгоја, морају презентирати једно и друго“ (Vukasović, 1977, стр. 146). Што значи ако циљ и задатке васпитања схватимо као пирамиду онда се на њеном врху налази крајњи циљ као посљедња сврха цјелокупног васпитног рада, као васпитни идеал коме се тежи.

Васпитни идеал коме тежимо мора да представља савршенијег, бољег и цјеловитијег човјека, каквог желимо да имамо у будућности. Наставници и васпитачи морају да пронађу путеве којима се може доћи до постављеног циља, до васпитног идеала. Они морају да конкретизују идеал уз помоћ васпитних задатака. Један од задатака педагогије је да јасно одреди и конкретизује циљ и задатке васпитања и тако их учини водећим принципима за васпитну праксу.

Свестрани развитак личности као васпитни идеал подразумијева развијање и усавршавање свих особина људског бића, свих компонената које га одређују као човјека: физичког, моралног, естетског и радног васпитања.

Прва конкретизација циља васпитања јесте подјела васпитања на његове саставне дијелове. Затим, треба јасно дефинисати циљеве тих васпитних подручја, те разрадити и конкретизовати њихове задатке. Свако васпитно подручје, сваки општи задатак у односу на васпитни идеал, има свој циљ и још конкретније задатке. На тај начин добијамо одређене циљеве и задатке физичког, интелектуалног, моралног, естетског и радног васпитања и постижемо конкретизацију васпитног идеала.

Циљ и задаци васпитања морају постати водитељи васпитног дјеловања и инструменти васпитног рада. Васпитна пракса мора да слиједи добре теоријске поставке, да слиједи педагошка научна достигнућа. Она мора да прихваћа одређена научна сазнања, те да их спроводи у живот.

Преглед схватања идеала васпитања и фактора моралног васпитања

Потреба васпитног рада и моралног васпитања уочена је врло давно. Софисти су међу првима истакли да човјека треба обликовати, одгајати и да свако може постати филозоф ако учи. Истицали су да васпитање има велику моћ и да је оно друштвена потреба.

У античкој Грчкој Сократ поставља чврст темељ моралног васпитања. Он сматра да спознаја добра и зла осигурава моралне поступке. Проповиједао је учење о чврстом карактеру, указивао је на принципе моралног понашања која теже моралном савршенству и врлинама. Платон је истицао потребу моралног васпитања. Први и најважнији задатак у његовом дјелу *Држава* јесте васпитање. Аристотел је истицао да је човјек предодређен за физички, интелектуални и морални развој, а он се

постиже васпитањем. Он акценат ставља на активности, моралне навике и морално дјеловање.

У атенском васпитању морално васпитање се своди на учење правила друштвеног понашања, развој дисциплинованости, мужевности, скромности, самосавладавања, поштовања старијих, његовања осјећаја за лично достојанство и способности управљања својим страстима и афектима.

У средњем вијеку о моралном васпитању расправљало се у оквиру теологије. Васпитавало се у духу понизности, чедности, богобојажљивости, а тјелесни ужици се презиру и потискују.

Коменски сматра да се од сваког васпитаника може изградити човјек. Према његовом схватању човјек је „најодличнији створ“. Она сматра да је школа „радионица човјечности“. У школи се изграђује човјек који ће постати господар својих поступака, а главно средство моралног васпитања је примјер.

Лок је смисао моралног васпитања видио у томе да се обликује човјек чврста карактера, који зна владати собом. У подручју моралног васпитања истакао је дисциплину духа и упозорио на потребу формирања снажне воље и племенитог карактера. Лок истиче да човјек не смије бити роб својих страсти, него се мора руководити разумом. Као што се снага тијела очитује у способности подношења тешкоћа, тако се и снага духа изражава у способности човјека да савлада самога себе и да своје жеље потчини судовима разума. С тога, из раног дјетињства дјецу треба навикавати да владају собом, да контролишу своје жеље и афекте, да се покоравају одлукама разума.

Хелветиус је вјеровало да је васпитање свемогуће. Сматрао је да нас васпитање чини оним што јесмо, а да су ум, гениј и врлине продукти васпитања. Дидерот, ипак сматра да се васпитањем може постићи много, али да оно није свемогуће.

Русо је увео идеју васпитања човјека за општечовјечанску сврху. Он истиче принцип равноправности међу људима, васпитање човјека независно о сталешким, социјалним, вјерским и другим разликама, љубав према свим људима, према човјеку као човјеку. Идеал васпитања је васпитање слободна човјека, грађанина демократске личности. Најбоље васпитан човјек је онај који најбоље зна да поднесе и добро и зло овога живота. У моралном васпитању разликује три задатка: васпитање срца, васпитање мишљења и васпитање воље.

За Песталоција морално васпитање је бит педагошког система, а дјелотворна љубав према људима темељ моралности. На основу тога изградио је концепцију своје „природне религије“. Образовање духа подредио је моралном васпитању. У развијању способности посматрања и мишљења дјелотворне љубави према људима и моралних особина човјека, настава служи васпитању и моралном формирању личности. За Песталоција циљ наставе је човјечност која је постигнута помоћу складног развоја свих моћи и дарова људске природе. Настава и школа су у служби васпитања, а подређене су моралном обликовању личности.

Дистервег сматра да настава треба да утиче и формира мишљење, осјећаје и вољу, да изграђује поглед на свијет, да формира карактер ученика – мора морално обликовати васпитаника.

Хербарт сматра да је настава без моралног васпитања средство без циља, а морално васпитање без наставе је циљ лишен средства. Односно настава је васпитна и он не признаје наставу која не васпитава. Темељни циљ васпитања је васпитање моралне личности, усавршавање врлина, а настава помаже остваривању тога циља, она је главно средство васпитања. Смисао моралног васпитања је обликовање карактера.

Рајн (W. Rein) је сматрао да је настава могућа само као васпитна настава и да је морално васпитање важније од интелектуалног. Мишљење да је задатак школе образовање, а задатак породице васпитање је погрешно и штетно. Настава мора бити усмјерена према обликовању моралног карактера личности и мора доприносити томе обликовању.

С. Басаричек је истицао да треба уважавати и развијати морална начела, да ученици треба да их прихвате разумом и срцем, те да их примјењују у животу.

Д. Трстењак тежи развоју моралне снаге. Његов идеал је „васпитај човјека борца“, који има двоструко значење. Првенствено је усмјерен на савладавање радних напора и тешкоћа. За њега је право јунаштво у трајним добрим дјелима и жртвама. Младе треба увјеравати да су прави јунаци они који цио живот проведу у раду за напредак човјечанства, науке и културе. Други смисао васпитања човјека борца је везан за историјске догађаје народа, његовим потчињавањем туђинској власти и интересима. Он каже: „храбар народ напредује и живи достојним душевним животом, а кукаван се поништује хири и робује другима“ (Trstenjak, 1921; према

Vukasović, 1977, стр. 91). Он тежи да се васпитањем формирају борци који ће се ослобађати туђинске власти и интереса.

Хегел је тврдио да је васпитање умјетност која човјека треба учинити моралним.

Према схватању социјал – утописта морално васпитање има велику улогу у преображају људског друштва. Сматрали су да се уз помоћ рационалног васпитног система може доћи до тог преображаја. Уз помоћ моралног васпитања може се остварити боље, љепше и хуманије друштво. Те због тога су се обраћали утицајним личностима и позивали их да организују такав васпитни систем.

В. Г. Бјелински је сматрао да васпитање ствара човјека, али му помаже да то постане. Писао је да човјека ствара природа, али га развија и обликује друштво. Говорио је: „нема толико лошег појединца, кога добар одгој не би учинио добрим“ (Вјелински, 1950; према Vukasović, 1977, стр. 92). Смисао васпитног рада у обликовању васпитаника јесте да он може да буде што хоће, али никада не смије престати да буде човјек.

Дјуви (J. Dewey) истиче да је васпитање потреба самог живота, један облик његова самоодржавања и обнављања. Само кроз реалан живот ученик се може васпитати за живот. Што значи да школа мора бити блиска животу и саставни дио живота.

Драго Бранковић дефинише морално васпитање као: „саставни дио општег процеса васпитања и његова специфичност се односи на циљеве, задатке, садржаје, методе и средства формирања моралне личности“ (Бранковић, 2000, стр. 25). Морално васпитање је компонента васпитања у којој се одвија процес формирања цјеловите личности и њеног карактера.

Бранка Ковачевић истиче да је појам моралног васпитања „вишедимензионалан и стога је неопходно размишљати о постојећим наставним предметима и њиховом доприносу моралном васпитању“ (Ковачевић, 2012, стр. 36). Програм моралног васпитања треба да обухвати садржаје који ће што потпуније и адекватније припремати ученике за живот и рад.

Бране Микановић наводи: „Циљ моралног васпитања је развој слободне, хумане и моралне личности која ће читав свој живот бити усмјерена на успостављање

истинских људских односа, било у породици, школи, на радном мјесту или друштву уопште“ (Микановић, 2016, стр. 146).

Морално васпитање и морално обликовање личности је врло сложен процес који се врши под разноврсним утицајима. Микановић истиче да: „исходи моралног васпитања лакше се постижу ако постоји координација свих фактора и њихова усмјереност ка позитивном развоју и васпитању личности (исти смјер, позитивна оријентација)“ (Микановић, 2016, стр. 157). На дијете првенствено утиче породица у којој живи, вршњаци и наставници у школи, те друштвена заједница којој припада. Сви ови фактори утичу на морално обликовање личности. Неки позитивно, неки негативно. Пожељно је да постоји што више позитивних утицаја, да се појача њихово дјеловање како би се смањило и ослабило дјеловање негативних утицаја.

Да би морално обликовање било планско и организовано, друштво поставља сврху васпитног рада као идеал. Васпитни рад и све утицаје који свјесно и намјерно дјелују у складу с васпитним идеалом називамо интенционалним васпитањем. Остали утицаји који се врше без одређене васпитне намјере, неплански и неконтролисано називамо функционалним васпитањем.

Први фактор у моралном обликовању личности је породица. Породица је средина у којој дијете стиче прва морална искуства. Ту добија прва морална сазнања, стиче прва увјерења, ту се изграђују прве навике моралног понашања и дјеловања и постављају чврсти темељи будуће личности и карактера. Што значи да у породици почиње морално обликовање човјека. Добра породична атмосфера, топлина коју пружају здрави породични односи први је предуслов да морално обликовање дјетета буде успјешно.

Породица као фактор моралног васпитања најснажније дјелује у предшколском раздобљу дјететовог живота. Мада, може се рећи да породица утиче на морално обликовање појединца током цијелог живота, јер је то природна средина у којој човјек живи и за коју је везан до смрти.

Чобота (Ch. Chobota) за породицу каже да је она снага заснована на нагону и традицији. Функција родитеља да дјечи предају најбоље од свога физичког и моралног живота. Она је још и жива моралног живота, који је већ друштвен, али још узан и интиман. То су принципи њене природне и друштвене улоге. Према његовом мишљењу за морално обликовање личности најважнија је породица.

Моралне особине дијете стиче још од раног дјетињства. За његово морално обликовање од велике важности су односи међу члановима породице. Смирен, складан и хармоничан породични живот, осјећај сигурности и праведности, правилна расподјела дужности и обавеза, досљедност у њиховом поштовању и извршавању позитивно дјелују на морално обликовање личности.

Успјех и снага васпитног дјеловања породице зависе о ауторитету родитеља. Родитељи морају тежити да постигну ауторитативан став. Истински ауторитет постиже се узорним моралним поступцима, поштовањем реда и људских дужности, уважавањем личности дјетета, досљедним провођењем оправданих захтјева, својом марљивошћу, истинољубивошћу, праведношћу, посебно у похвалама и казнама.

Позитиван примјер родитеља у међуљудским односима, у поштовању моралних дужности и обавеза је веома дјелотворно васпитно средство. Дјецу треба навикавати на рад, ред, дисциплину, истину, искреност, културно понашање итд.

Ученици основношколског узраста узоре изграђују у породици и школи. На формирање ставова значајан утицај имају вршњаци, друштвена средина и информационо – комуникационе технологије. И поред тога са педагошког аспекта посебно је битна улога наставника. Да би наставници остварили васпитно – образовне задатке они се морају професионално развијати. У супротном они не би „могли да прате савремена достигнућа у наукама, техникама, технологијама, промјенама система вриједности, односа друштва према појединцу и обрнуто“ (Јоргић, 2015, стр. 7).

Школа као најпознатија, најзначајнија, најстарија, најмасовнија и најразвијенија васпитна установа, настала је из објективних друштвених разлога. Она као фактор моралног васпитања пружа могућност планског и организованог дјеловања у изграђивању моралних сазнања, моралних увјерења и развијања позитивних моралних особина и карактера личности.

Добро постављеним моралним васпитањем у школи, ученици схваћају смисао човјекова опстанка, заузимају правилан став према животу, развија се њихов осјећај за дужности и одговорности. Ученици се навикавају на ред и дисциплину, долази до изграђивања радних навика, културног понашања и осталих моралних особина, те позитивних црта личности и карактера.

Наставник је веома важна личност васпитног рада у школи. О квалитету његове личности, ауторитету и моралним особинама, о његовим ставовима и личном примјеру зависи успјех моралног обликовања. Веома важан је његов ауторитет. Наставник ће стећи ауторитет позитивним моралним ставовима и особинама, позитивном односу према раду, правилним ставом према ученицима, својом савјесношћу, праведношћу, досљедношћу и другим моралним квалитетима.

Д. Трстењак истиче да добар наставник васпитава сам собом, својим бићем. Он поручује наставницима да морају бити онакви какве васпитанике желе, јер човјека може успјешно и ваљано васпитати само човјек. Он мора да буде узор својим ученицима и народу. Наставников лични примјер, углед и његова личност толико су значајни у васпитном раду у моралном изграђивању ученика да се често истиче да је његова личност кључ према успјеху или неуспјеху у васпитно – образовном раду.

Коменски сматра да наставник мора бити поштен, вриједан, јаке воље, да мора посједовати врлине које мора развијати код ученика, мора вољети свој посао и родитељски се односити према ученицима. Џон Лок је истицао да наставник мора да буде трезвен и учен човјек, добро васпитан и примјерног понашања. Дидерот је сматрао да наставник изврсно познаје струку, да посједује способност одушевљења и висок морал. Русо каже да наставник прије него што почне васпитавати ученика, сам мора бити потпун човјек. Он треба да је мудар, друг и пријатељ васпитанику, треба да му у свему служи примјером. Дистервег каже да је звање наставника неоспорно најљепше али и бескрајно тешко занимање. Право васпитање може се очекивати од сређених, чврстих и увјерљивих људи. Бјелински је говорио да је наставничко звање изваредно важно, велико и свето, јер је у његовим рукама судбина читава човјекова живота. За Трстењака наставник који предаје само знање јесте обртник, а онај који изграђује карактер јесте умјетник. Он мора бити родољуб, поштен, савјестан и тачан човјек, с осјећајем дужности и одговорности.

У погледу моралних особина наставник мора бити чиста личност, треба да воли свој позив и правилно се односи према раду и ученицима, мора да буде досљедан у захтјевима и праведан према ученицима и савјестан у вршењу својих дужности.

Учитељ је велики ауторитет, узор који дјеца радо опонашају и који једно вријеме снажније дјелује него родитељи. Ако наставник дјелује у складу са својим увјерењима, ако ученик осјети да је он искрен, принципијелан, поштен и досљедан,

тада његова настава снажно изграђује личност ученика, а примјер наставника није могуће замијенити никаквим другим средством.

Вршњаци имају велики утицај на морално обликовање и формирање ставова код дјеце. Они утичу на избор врједности и идеала у животу, на тежњу за независношћу и самосталношћу.

Под појмом вршњаци, подразумијевамо групу дјеце истог узраста и истих или сличних интересовања, с којима је појединац често у контакту.

Дјеца се поистовјећују са другом дјецом. Она се веома рано поистовјећују са вршњацима, али то не подразумијева слијепо поистовјећивање него учачавање разлика и сличности на основу упоређивања. Дијете ће лакше ступити у контакт са дјететом, него са одраслом особом. Вршњачке групе могу да утичу на појединца и позитивно и негативно. Стога „нова парадигма заснива се на уважавању нових односа и прожетог утицаја, свјесних и несвјесних утицаја, невидљивих и ирационалних, стварног и постојећег са самосвјешћу васпитаника“ (Поткоњак, Бранковић, Сузић, Илић, 2013, стр. 48).

Морални узори као предмет емпиријског истраживања

Морални узор је веома важно средство моралног васпитања личности. Морални узори су били предмет многобројних истраживања како на нашим просторима тако и у свијету. Истраживачки резултати указују на одређене разлике при одређивању узора код нас и у свијету, што је последица различите друштвене утемељености и система васпитања. Код нас велику пажњу моралним узорима посветио је Бошко Поповић, а сличним проблемима бавили су се: Живан Ристић, Љиљана Миочиновић, Ранка Пеашиновић и Јован Ђорђевић.

У Чаковцу (А. Ковачевић) прије II свјетског рата вршена су истраживања ове проблематике на узорку од 250 ученика. Циљ истраживања је био да се упознају идеали дјеце и омладине различитог узраста. Резултати су показали да се идеали мијењају зависно од психо – физичког и социјалног развоја испитаника.

У свјетској литератури спомињу се студије о дјечијим идеалима које су писане, такође прије II свјетског рата: Barnes (1900), Vateman (1916), Makolij (1925). Хурлок (Е. В. Hurlock) објавио је више студија из ове области. Наводи Хила (Hill) (1930),

Саутона (Staughton) и Пеја (Pay) (1946), који су у својим истраживањима дошли до сличних закључака. Хил је тражио да дјеца одговоре на питања о особи о којој су читала, чула или видјела, а на коју желе да личе. Затим да образложе зашто желе да личе на ту особу. Узорак истраживања чинило је 9000 дјеце различитог узраста. Резултати истраживања су показали да дјеца бирају своје узоре из непосредне близине. Историјске и друге личности из јавног живота биле су на другом мјесту, а мањина их је за своје узоре навела странце.

Р. Ј. Навигхурст са сарадницима (1946) анализирао је дјечије писмене саставе на тему „Особа на коју бих волио да личим“. Дошао је до сљедећег закључка: дјеца на узрасту од 6 – 8 година за своје идеале бирају родитеље или чланове своје породице. До 16. године њихови узорци су атрактивне особе из даље околине, а касније њихови идеали су комбиновани из пожељних особина оних људи са којима су долазили у контакт за вријеме дјетињства и младости. Хавехрст и Хилда Таб проучавају формирање карактера адолесцената, анализирали су утицај одраслих изван породице на стварање вриједности и идеала код дјечака и дјевојчица. Испитаници узраста 16 година писали су писмени састав на тему „Особа на коју бих волио да личим“. Од укупног броја испитаника њих 57% писало је о замишљеним особама. Адолесценти за своје узоре бирају особе различите старости, али највеће фреквенције добиле су особе старосне доби од 20 до 29 година живота (54%).

Бошко Поповић поред проучавања теоријских основа бавио се и емпиријским истраживањем идеала. Своја истраживања је проводио са васпитно запуштеном дјецом и омладином (1961), затим истраживање узора 992 ученика гимназије у Београду и 128 студената психологије прве и друге године. Приликом својих истраживања методологију истраживања је детаљно разрадио, па су самим тим и резултати ваљани. Истраживања су се заснивала на анкетама, писменим саставима и интервјуом са сваким испитаником како би се дошло до квалитетних и сигурних података.

Д. Х. Брај је проучавао дјечије ставове и закључио је да су личности којима се дјеца диве сврстане су у двије групе:

- а) удаљене личности у прошлости и садашњости (из науке, политике религије, музике, спорта...) (83, 4%),

б) личности из непосредног окружења као што су родитељи, рођаци, наставници и комшије.

Дјевојчице су бирале алтруистичне и религиозне личности, а дјечаци су се опредјелјивали за војнике, политичаре, истраживаче и спортисте.

Н. Ф. Јаковљев је проучавао идеале ученика средњих школа. Ученици су одговарали на сљедећа питања:

- а) Зашто је човјеку потребан идеал?
- б) Имаш ли ти идеал?
- в) Како утиче идеал на твоје мисли, осјећања и поступке?

Позитивним идеалима је тежило 67% испитаника, 10% ученика има несталне идеале, а 3% ученика је навело негативне идеале. Док 20% ученика није размишљало о томе.

У интернационалном педагошком часопису UNESCO – а објављен је истраживачки рад о идеалима и вриједностима младих особа у шест земаља: Француска, Канада, Јапан, Индија, Куба и Малезија. Резултати истраживања показују да млади Истока и Запада из различитих друштвених и политичких средина имају уз мање разлике, сличне ставове о избору идеала и њиховом вредновању. Млади Малезије на прво мјесто су стављали свеце за идеале док су се млади Кубе и Индије одлучивали за хероје и научнике. Највећи број њих жели да личи на своју мајку или оца. За Французе су највише моралне вриједности искреност и поштење, док су Јапанци искреност ставили на посљедње мјесто, а поштење и храброст су на првом мјесту. У вредновању идеала, научник и светац су највише ранговани.

Ранка Пеашиновић је компаративно проучавала моралне узоре ученика средњошколског узраста у Београду и Манчестеру. Циљ истраживања је био:

- да се упознају личности које средњошколци двије различите културе наводе као своје узоре,
- да се одреде особине узора,
- да се види разлика и сличности у узору и вредновању узора и њихових особина између ученика у Београду и Манчестеру,

- да се утврди због чега се ученици опредјељују за своје узоре и која је вриједност добијених резултата за васпитно – образовни рад у школама.

Оба узорка обухватала су 335 ученика адолесцентске доби. Испитаници су писали писмени састав. Анализом садржаја писмених састава дошло се до сљедећих резултата: ученици оба узорка моралне узоре налазе у стварним особама из непосредне околине, то су пријатељи, наставници, родитељи, историјске личности, културни радници итд. Наши ученици су бирали замишљене и удаљене особе 10% према 30% у корист лица из стваралачког живота. Енглески ученици су се опредјељивали за удаљене особе, са 8% према 14% у корист узора из стварног живота. Велики број ученика оба узорка не именује своје идеале. У нашем узорку је било 82%, а у енглеском 95% ученика који су заузели активан став према својој средини и избору узора. Најбитнија морална особина за наше ученике је искреност, а за енглеze учтивост.

Томановић се такође бавио проблематиком моралних узора. Испитивао је узоре младих (1960. и 1968.) и интересовања младих (1981.). Узорак су чиниле особе од основношколског узраста до 27. године старости. Циљ овог истраживања био је испитати које су биле најцјењеније савремене југословенске личности, које су најцјењеније личности из наше прошлости. Драган Попадић је 1990. године истраживао узоре и идоле код дјеце на исти начин као и Томановић.

Приликом истраживања узора ученика основних школа Томановић је дошао до сљедећих резултата: сваки десети ученик није навео свој узор, па је дошао до закључка да већина младих људи нема идоле, само 1/4 су чланови породице и наставници. Личности које намеће школа (умјетници, научници, филозофи, личности из литературе...) заостају за звијездама естраде. Број узора између домаћих и страних личности је приближно исти. Као узори су доминантне мушке фигуре. На листи првих двадесет узора четири су жене, а оне заузимају доњу половину листе. Око 57% испитаника највише цијени политичаре. Веома се истиче популарност једне личности, Слободана Милошевића, кога наводи око 70% испитаника. Послије политичара налазе се спортисти и пјевачи.

Истражујући најбираније личности из наше прошлости такође су бирани политичари, и то личности везане за НОБ и послижератни период. Након политичара слиједе научници, те националне вође. Спортисти, глумци и пјевачи из прошлости

нису заступљени. Томановић наводи да су у односу на 1960. годину националне личности више рангиране у истраживању 1978. године.

Драган Јањетовић је испитивао узоре и вриједности младих, као и критеријуме вредновања 1999. године. Испитивао је личне вриједности ученика виших разреда основне школе преко особа којима се ученици највише диве, особина због којих им се диве, особина које ученици код себе највише цијене и жељених будућих занимања. Узорак су били ученици четири београдске школе, њих 319 (ученици V, VI и VII разреда). Ученици као своје узоре највише бирају особе из своје приватне сфере, затим из спорта и естраде. Упоредјујући са претходним истраживањима дошло је до опадања популарности политичара, а повећали су се идеали из приватног живота ученика. Код других особа које су бирали, ученици цијене њихове способности и таленат, док код самих себе цијене особине карактера. За најомиљенија занимања бирали су спортска, медицинска, естрадна, право и економију. Међу најомиљенијим особама су: Владимир Грбић, Никола Тесла, Мајкл Џексон, Вук Караџић, Бил Геитс, Владе Дивац, Синиша Михајловић, Наполеон Бонапарта, Роналдо, Марија Кири, Мадона, Дража Михајловић, Матеја Кежман, Памела Андерсон, Синди Крафорд, Перица Огњеновић и Драган Стојковић. Резултати истраживања показују да доминирају домаћи спортисти. Особине које ученици цијене код других и себе сврстане су у категорије по садржају и сличности. Код других ученици највише цијене хуманост (доброта, љубав, осјећајност, толерантност, правичност, карактер, родољубље), затим спортско умијеће, интелектуалне способности, а затим особине које су сврстане у категорију „снажна личност“ (упорност, марљивост, борбеност, одлучност, амбициозност) и комуникативност. Ученици као своје најважније особине наводе особине из категорије „снажна личност“ и карактерне особине сврстане у категорију „хуманост“. Истраживачки резултати су показали да су најатрактивнија слједећа занимања (ранг): спорт, медицина, естрада, право, бизнис, елитна умјетност, електротехника, просвјета, пилоти, космонаути, природне науке, путовања, полиција, машинство, њега љепоте...

Досадашња истраживања су нам послужила за ово истраживање. На основу увида у начине истраживања моралних узора код нас и у свијету покушали смо да одредимо најбољи начин за добијање налаза везаних за ову проблематику. Преглед инструмената који су кориштени у истраживањима омогућио нам је да сагледамо недостатке и предности појединих инструмената, што нам је помогло при изради инструмента који су коришћени у овом истраживању.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

У одјелку који слиједи биће представљена методологија овог истраживања, а то подразумијева проблем и предмет истраживања, његов значај, циљ и задатке, варијабле, хипотезе, истраживачке методе, технике и инструменте, као и статистичке моделе који су кориштени. Поред тога, биће представљени популација и узорак.

Проблем и предмет истраживања

У процесу моралног васпитања и формирања моралне личности неопходно је познавање моралних узора и њихових карактеристика. У оквиру одређених система вриједности дјеца имају своје узоре са којима теже да се идентификују. **Проблем** овог истраживања су морални узорци ученика основношколског узраста.

Имајући у виду ова сазнања **предмет** овог истраживања дефинисали смо као утврђивање нивоа формираности ставова ученика о особинама својих моралних узора, те сагледавање постојања разлике између ставова о моралним узорима и социо – педагошких обиљежја ученика основношколског узраста.

Значај истраживања

Сматрамо да истраживање о утврђивању повезаности ставова о моралним узорима са социо – педагошким обиљежјима ученика основношколског узраста има вишеструки значај (теоријски, друштвени и практични).

Теоријски значај овог истраживања односи се на изградњу нове систематике о проблематици моралних узора. Његов значај је и утврђивању корелације одређених обиљежја испитаника са њиховим избором моралног узора. Поред тога ово истраживање би омогућило другачији приступ проблематике идеала у животу и обогаћивању сазнања из моралног васпитања.

Друштвени значај овог истраживања је у томе да се упознају моралне вриједности ученика основношколског узраста. Значајно је упознати које личности из јавног и друштвеног живота представљају моралне узоре на које би дјеца жељела да личе. Резултати овог истраживања треба да укажу да ли су узорци које нам нуди

друштvena заједница морални узорни за дјецу или се друштво мора побринути да понуди нове идеале.

Практични значај истраживања је првенствено у могућности примјене добијених резултата у даљем истраживању и пракси. Резултати истраживања треба да омогуће упознавање ученичких ставова о моралним узорима са њиховим социо – педагошким обиљежјима.

Циљ и задаци истраживања

Ово емпиријско истраживање има **циљ** да истражи формираност ставова ученика о особинама својих моралних узора (чланови породице, разредни старјешина, наставник енглеског језика, вјероучитељ, пријатељи у школи и ван школе, сам себи узор), те да утврди постојање разлика између ставова о моралним узорима и социо – педагошких обиљежја (пол, узраст, постигнут успјех у претходном разреду, породична и материјална ситуација) ученика основношколског узраста.

Тако утврђен циљ омогућио је дефинисање следећих **задатака**:

1. Идентификовати моралне узорне ученика из ужег и ширег социјалног окружења, те установити којим дјелатностима и областима живота и рада они припадају,
2. Утврдити ставове и корелацију ставова испитаника о моралним узорима у породици, школи и међу пријатељима, као и разлику у ставовима о моралним узорима с обзиром на социо – педагошка обиљежја испитаника:
  - а) Испитати разлику у избору моралног узора с обзиром на пол испитаника,
  - б) Испитати разлику у избору моралног узора с обзиром на узраст испитаника,
  - в) Испитати разлику у избору моралног узора с обзиром на школски успјех испитаника,
  - г) Испитати разлику у избору моралног узора с обзиром на породичну ситуацију испитаника,
  - д) Испитати разлику у избору моралног узора с обзиром на мјесто становања

испитаника,

- ђ) Испитати разлику у избору моралног узора с обзиром економску ситуацију испитаника.

Варијабле и индикатори

Постављени циљеви и задаци истраживања условљавају постојање одређених варијабли како би смо добили адекватне резултате. У оквиру овог истраживања узете су у обзир двије варијабле:

- морални узор (чланови породице, разредни старјешина, наставник енглеског, вјероучитељ, пријатељи у школи и ван школе, сам себи узор) и
- социо – педагошка обиљежја испитаника (пол, узраст, постигнут успјех у претходном разреду, породична и метеријална ситуација).

Морални узор

Морални узор представљају прву варијаблу овога истраживања. Њоме се испитују морални узор ученика основношколског узраста и њихове особине због којих их они бирају. Моралне узоре у овом истраживању подијелили смо у девет категорија и то:

- чланови породице (отац, мајка, брат и сестра),
- наставници (разредни старјешина, вјероучитељ и наставник енглеског језика),
- пријатељи (у школи и ван школе),
- моје моралне особине које могу бити узор другима,
- морални узор из свијета спорта,
- морални узор из свијета музике,
- морални узор из свијета филма,
- морални узор из свијета политике и

- историјске личности као морални узори.

Социо – педагошка обиљежја

Социо – педагошка обиљежја представљају другу варијаблу. Податке које смо сакупили током истраживања представљају дио социо – педагошких обиљежја који је био потребан да би смо одговорили на претпоставке и објаснили повезаност моралних узора са социо – педагошким обиљежјима ученика основношколског узраста.

Социо – педагошка обиљежја обухватају:

- пол,
- узраст (ученици 5. и 9. разреда),
- школски успјех обухвата успјех у претходном разреду и то: одличан (5), врлодобар (4), добар (3), довољан (2) и недовољан (1) школски успјех,
- мјесто становања класификовано је у три категорије: село, приградско насеље и град,
- породична ситуација обухвата неколико аспеката. Први аспект је да ли дијете живи у потпуној или непотпуној породици. Сљедећи аспект је брачно стање родитеља, тј. да ли су разведени или нису, затим, бројност дјеце у породици и запосленост родитеља.

Систем хипотеза

Прва основна хипотеза: Претпостављамо да ученици имају формиране ставове о особинама својих моралних узора и да постоји повезаност ставова ученика о различитим моралним узорима (чланови породице, наставници, пријатељи).

Друга основна хипотеза: Претпостављамо да постоји разлика између ставова о моралним узорима с обзиром на социо – педагошка обиљежја ученика (пол, узраст,

школски успјех, породична ситуација, мјесто становања, економска ситуација). Друга хипотеза је конкретизирана са шест посебних хипотеза:

1. Претпостављамо да постоји разлика између ставова ученика о моралним узорима с обзиром на њихов пол,
2. Претпостављамо да постоји разлика између ставова ученика о моралним узорима с обзиром на њихов узраст,
3. Претпостављамо да постоји разлика између ставова ученика о моралним узорима с обзиром на њихов школски успјех,
4. Претпостављамо да постоји разлика између ставова ученика о моралним узорима с обзиром на њихову економску ситуацију,
5. Претпостављамо да постоји разлика између ставова ученика о моралним узорима с обзиром на њихово мјесто становања,
6. Претпостављамо да постоји разлика између ставова ученика о моралним узорима с обзиром на њихову породичну ситуацију.

Научноистраживачке методе, технике и инструменти

Методе, технике и инструменти у овом истраживању одабрани су у складу са природом проблема, предметом, циљевима и задацима истраживања, као и у складу са постављеним хипотезама.

У овом истраживању одређили смо се за примјену двије методе, а то су:

1. Метода теоријске анализе и синтезе и
2. Сервеј истраживачки метод.

У овом истраживању коришћене су технике:

1. Анкетирање и
2. Скалирање.

Инструменти за ово истраживање су:

1. Инвентар података о социо – педагошким обиљежјима ученика и

2. Скала процјене ставова о моралним узорима.

Научноистраживачке методе

Метода теоријске анализе и синтезе представља основну методу теоријских истраживања.

Овом методом сам се служила при проучавању и анализирању теоријских сазнања из области моралног васпитања, а посебно сагледавања савремених схватања моралних узора. Коришћена је и приликом формулисања теоријске основе истраживања, тј. код уопштавања и систематизације теоријског утемељења истраживања.

Сервеј истраживачки метод значи преглед, снимак стања. Овај метод: „се користи у истраживањима у којима се предмети и појаве у стварности захватају онаквим какви јесу с циљем да се аналитички или дескриптивно сазнају њихова битна својства“ (Suzić, 2007, стр. 49).

Овом методом сам се користила како бих добила потребне информације о социо – педагошким обиљежјима ученика, те њиховим моралним узорима.

Научноистраживачке технике

Анкетирање је: „истраживачки поступак помоћу којег се прикупљају подаци о неким карактеристикама испитаника или васпитно – образовних феномена“ (Branković i Plić, 2003, стр. 133).

Ова техника ја примјењена у емпиријском дијелу за прикупљање података о социо – педагошким обиљежјима ученика.

Скалирање или процјењивање је истраживачка техника којом се истражују ставови испитаника о неким карактеристикама личности или неким васпитно – образовним појавама. За примјену ове технике могу да се користе скале процјене, ранг скале, кумулативне скале, чек листе и др.

Ова техника коришћена је за прикупљање података о моралним узорима испитаника.

Истраживачки инструменти

Инвентар података

Овим инструментом смо прикупили неопходне информације о педагошким и социјалним обиљежјима испитаника: пол, узраст, породична ситуација, материјалне прилике у којима ученик живи и успјех у досадашњем школовању. Инструмент се састоји од: назива инструмента, упутства за ученике, девет ајтема који испитују социо – педагошка обиљежја ученика (назив школе, пол, школски успјех постигнут у претходном разреду, мјесто становања, потпуност породице, брачно стање родитеља, бројност браће и сестара и запосленост родитеља).

Скала процјене ставова је истраживачки инструмент којим се прикупљају одговори или процјене испитаника путем избора између понуђених степена слагања – неслагања на дату тврдњу или питање.

Приликом овог истраживања користили смо скалу процјене ставова о моралним узорима која се састоји од десет тврдњи са петостепеним слагањем, и пет питања отвореног типа којима сам испитала ученике о њиховим моралним узорима. Тврдње су подијељене у четири групе и то: породица, школа, пријатељи и Ја сам себи морални узор.

Статистички модели

Обрада података извршена је помоћу СПСС 17.0 Виндовс статистичког пакета. Кориштена је дескриптивна статистика, фреквенције, Пирсонов коефицијент корелације и АНОВА са накнадним тестовима. Поузданост инструмента кориштеног у истраживању је израчунат помоћу Кронбах алфа коефицијента.

Популација и узорак испитаника

Популацију у овом истраживању чине ученици основношколског узраста.

Популацију коју смо обухватили овим истраживањем чине ученици 5. и 9. разреда основних школа општина Модриче (363 ученика) и Шамац (129 ученика) и испитивани су ставови ученика о моралним узорима.

Узорак чине 492 ученика петих и деветих разреда ОШ „Сутјеска“ из Модриче, ОШ „Свети Сава“ из Модриче и ОШ „Шамац“ из Шамца са подручја сеоске и градске школске средине.

Табела 1. Структура узорка ученика с обзиром на разред

Разред	N	%
Пети	195	40
Девети	297	60
Укупно	492	100

Табела 1 приказује структуру узорка с обзиром на разред који похађају гдје се види да има 195 ученика петог и 297 ученика деветог разреда. Приказан је и проценат ученика петог (40%) и деветог (60%) разреда.

Табела 2. Структура узорка с обзиром на пол ученика

Пол	N	%
мушки	263	53
женски	229	47
Укупно	492	100

У овом истраживању учествовало је 263 ученика, што је 53% укупног узорка и 229 ученица које чине 47% укупног узорка. Ови подаци се виде у Табели 2.

Табела 3. Структура узорка с обзиром на школски успјех

Успјех	N	%
добар	113	23
врло добар	175	36
одличан	204	41
Укупно	492	100

Структура ученика с обзиром на школски успјех приказана је у Табели 3. Из ње видимо да 113 (23%) ученика има добар успјех, 175 (36%) ученика има врло добар успјех и 204 (41%) ученика има одличан успјех.

РЕЗУЛТАТИ ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА

Поред приказивања теоријских схватања моралних узора презентујемо и резултате емпиријског истраживања према утврђеним задацима, односно дефинисаним хипотезама. Конкретнији резултати емпиријског истраживања представљени су на сљедећи начин:

- Ставови ученика основношколског узраста о моралним узорима,
- Повезаност ставова ученика о различитим моралним узорима (наставници, пријатељи и чланови породице),
- Разлика између ставова о моралним узорима с обзиром на социо – педагошка обиљежја ученика и то овим редослиједом: пол, узраст, школски успјех, економска ситуација, мјесто становања, породична ситуација,
- Дескриптивна статистика личности из ужег и ширег социјалног окружења које ученици виде као своје моралне узорне.

Тумачење резултата истраживања описано је у дискусији.

Ставови ученика основношколског узраста о моралним узорима

Подаци о процјени ставова ученика о моралним узорима из породице (отац, мајка, брат и сестра), затим из школе (разредни старјешина, вјероучитељ, наставник енглеског језика), те моралних узора из круга пријатеља (у школи и ван школе), као и себе као моралног узора дати су у Табелама 4, 5, 6 и 7.

Табела 4. Процјена ученика о моралним узорима у породици

Моралне особине	N	M	SD	Sk	Ku
Отац					
скромност	436	4,06	1,16	-1,15	0,47
упорност	434	4,39	1,00	-1,80	2,67
поузданост	432	4,53	0,85	-2,17	4,89
искреност	436	4,61	0,76	-2,24	5,14
уредност	431	4,48	0,88	-1,78	2,73
одговорност	434	4,66	0,73	-2,49	6,16
културно понашање	434	4,64	0,73	-2,43	6,65
Мајка					
скромност	439	4,39	1,01	-1,83	2,82
упорност	436	4,47	0,94	-2,12	4,33
поузданост	434	4,71	0,65	-2,70	8,15
искреност	438	4,79	0,52	-2,97	10,96
уредност	441	4,87	0,45	-4,25	20,26

одговорност	438	4,83	0,48	-3,59	16,33
културно понашање	435	4,84	0,47	-3,38	12,49
Брат					
скромност	202	3,59	1,42	-0,58	-0,98
упорност	203	3,87	1,31	-0,96	-0,24
поузданост	200	3,81	1,32	-0,85	-0,51
искреност	201	4,00	1,23	-1,06	0,06
уредност	201	3,96	1,24	-1,05	0,67
одговорност	199	3,92	1,29	-0,98	-0,21
културно понашање	198	4,22	1,09	-1,38	1,19
Сестра					
скромност	216	3,93	1,28	-0,87	-0,54
упорност	219	4,22	1,12	-1,37	0,94
поузданост	215	4,12	1,17	-1,29	0,78
искреност	217	4,31	1,00	-1,42	1,26
уредност	215	4,53	0,88	-1,95	3,20
одговорност	216	4,26	1,06	-1,36	1,05
културно понашање	213	4,58	0,81	-2,08	4,18

Табела 4 показује дескриптивну статистику процјене ученика о моралним узорима у породици, одвојено за чланове породице (отац, мајка, брат и сестра) за сваку од 7 моралних особина. Из Табеле се види да су средње вриједности највише за мајку (4,39 – 4,87) као моралног узора, затим за оца (4,06 – 4,66), сестру (3,39 – 4,58), па за брата (3,59 – 4,22). То значи да ученици као моралног узора најприје виде мајку, оца, затим сестру, па брата. Стандардна одступања су дата у колони SD и крећу се од 0,45 до 1,42. Колона Sk приказује колико је расподјела асиметрична и њене негативне вриједности говоре да је већина резултата међу мањим вриједностима у односу на аритметичку средину. Позитивни Ku резултати значе да је расподјела „шиљатија“ од нормалне, а негативни да „плоснатија“. Ови резултати немају великог утицаја на резултате анализе, јер је узорак доста велик.

Табела 5. Процјена ученика о моралним узорима у школи

Моралне особине	N	M	SD	Sk	Ku
Разредни старјешина					
скромност	455	4,29	1,13	-1,70	2,05
упорност	456	4,59	0,85	-2,40	0,11
пристојност	457	4,81	0,63	-4,05	18,01
искреност	454	4,65	0,78	-2,53	6,53
праведност	459	4,75	0,67	-3,41	13,03
одговорност	454	4,41	0,97	-1,85	3,00
стрпљивост	389	4,38	1,14	-1,87	2,46
Вјероучитељ					
скромност	389	4,38	1,13	-1,87	2,46
упорност	387	4,48	0,93	-2,11	4,36
пристојност	387	4,71	0,77	-3,24	11,09
искреност	390	4,66	0,78	-2,83	8,56
праведност	388	4,62	0,82	-2,56	6,71

одговорност	387	4,67	0,78	-2,81	8,35
стрпљивост	384	4,53	0,89	-2,19	4,64
<i>Наставник енглеског</i>					
скромност	389	4,14	1,25	-1,34	0,64
упорност	391	4,42	1,03	-1,91	2,99
пристојност	390	4,62	0,90	-2,65	6,56
искреност	391	4,58	0,61	-2,53	6,12
праведност	391	4,46	1,00	-2,00	3,40
одговорност	395	4,59	0,90	-2,60	6,44
стрпљивост	390	4,17	1,20	-1,35	0,71

Дескриптивна статистика процјене ученика о моралним узорима у школи, одвоједно за разредног старјешину, вјероучитеља и наставника енглеског језика за сваку од 7 моралних особина приказана је у Табели 5. Из Табеле се види да су средње вриједности највише за разредног старјешину (4,38 – 4,81) као моралног узора, затим за вјероучитеља (4,38 – 4,71), па наставника енглеског језика (4,14 – 4,62). То значи да у школи ученици као моралног узора најприје виде разредног старјешину, вјероучитеља, па наставника енглеског језика. Стандардна одступања су дата у колони SD и крећу се од 0,61 до 1,25. Колона Sk приказује колико је расподјела асиметрична и њене негативне вриједности говоре да је већина резултата међу мањим вриједностима у односу на аритметичку средину. Позитивни Ku значи да је расподјела „шиљатија“ од нормалне тј. да су резултати нагомилани око центра расподјеле. Као и у предходној табели, ни ови резултати немају великог утицаја на резултате анализе, јер је узорак доста велик.

Табела 6. Процјена ученика о моралним узорима пријатеља

Моралне особине	N	M	SD	Sk	Ku
<i>У школи</i>					
културно понашање	449	4,17	1,20	-1,34	0,71
искреност	453	4,26	1,04	-1,34	1,08
пријатељство	450	4,69	0,77	-3,06	9,87
комуникативност	452	4,64	0,74	-2,61	7,77
уредност	450	4,42	0,98	-1,85	2,98
поузданост	451	4,40	0,96	-1,64	2,11
марљивост	445	4,22	1,07	-1,36	1,11
<i>Van школе</i>					
културно понашање	403	4,29	1,03	-1,58	2,01
искреност	403	4,43	0,89	-1,74	2,93
пријатељство	403	4,71	0,71	-3,01	9,82
комуникативност	400	4,60	0,83	-2,51	6,43
уредност	400	4,48	0,89	-1,80	2,69
поузданост	402	4,47	0,87	-1,86	3,42
марљивост	401	4,30	1,04	-1,63	2,13

У овом истраживању као морални узор узети су и пријатељи, а дескриптивна статистика процјене ученика о пријатељима као моралним узорима (одвојено за пријатеље у школи и ван школе) за сваку од 7 моралних особина приказана је у Табели 6. Из Табеле се види да су генерално средње вриједности више за пријатеље ван школе (4,30 – 4,71) него у школи (4,17 – 4,69), с тим да су аритметичке средине веће код пријатеља у школи за поједине моралне особине што значи да ученици за одређене моралне особине узор виде у пријатељима из школе. Стандардна одступања су дата у колони SD и крећу се од 0,71 до 1,20. Колона Sk приказује колико је расподјела асиметрична и њене негативне вриједности говоре да је већина резултата међу мањим вриједностима у односу на аритметичку средину. Позитивни Ku значи да је расподјела „шиљатија“ од нормалне тј. да су резултати нагомилани око центра расподјеле. Ови резултати немају великог утицаја на резултате анализе, јер је узорак доста велик.

Табела 7. Процјена ученика колико је сам себи морални узор

Моралне особине	N	M	SD	Sk	Ku
културно понашање	478	4,51	0,74	-1,45	1,72
искреност	478	4,56	0,69	-1,66	2,67
пријатељство	479	4,81	0,52	-3,44	14,21
комуникативност	478	4,65	0,67	-2,21	5,46
уредност	477	4,55	0,78	-1,89	3,54
поузданост	478	4,63	0,70	-2,27	6,04
марљивост	477	4,43	0,86	-1,71	3,02

Табела 7 даје приказ процјене ученика о самом себи као узору. Аритметичка средина у Табели 7 показује да када су ученици сами себи узор, најчешће је то за моралну особину пријатељство (4,81), затим комуникативност (4,65), поузданост (4,63), искреност (4,56), уредност (4,55), а најмање за културно понашање (4,51) и марљивост (4,43). Стандардна одступања су дата у колони SD и крећу се од 0,52 до 0,86. Колона Sk приказује колико је расподјела асиметрична и њене негативне вриједности говоре да је већина резултата међу мањим вриједностима у односу на аритметичку средину. Позитивни Ku значи да је расподјела „шиљатија“ од нормалне тј. да су резултати нагомилани око центра расподјеле. Ови резултати немају великог утицаја на резултате анализе, јер је узорак доста велик.

Повезаност између процјена ученика о моралним узорима

Након приказа процјене ставова о моралним узорима у породици, школи и међу пријатељима, као и када су ученици сами себи узор, у сљедећим Табелама 8, 9 и 10 дате су корелације између тих процјена о моралним узорима чланова породице, у школи и међу пријатељима као и за самог себе.

Табела 8. Корелација између процјена ученика о моралним узорима чланова породице

<i>Скромност</i>			
<i>Узори</i>	Отац	мајка	брат
мајка	0,61**		
брат	0,45**	0,38**	
сестра	0,55**	0,52**	0,69**
<i>Упорност</i>			
<i>Узори</i>	Отац	мајка	брат
мајка	0,52**		
брат	0,24**	0,32**	
сестра	0,31**	0,44**	0,33**
<i>Поузданост</i>			
<i>Узори</i>	Отац	мајка	брат
мајка	0,33**		
брат	0,23**	0,29**	
сестра	0,21**	0,25**	0,41**
<i>Искреност</i>			
<i>Узори</i>	Отац	мајка	брат
мајка	0,27**		
брат	0,36**	0,23**	
сестра	0,21**	0,41**	0,67**
<i>Уредност</i>			
<i>Узори</i>	Отац	мајка	брат
мајка	0,27**		
брат	0,24**	0,13**	
сестра	0,35**	0,12**	0,47**
<i>Одговорност</i>			
<i>Узори</i>	Отац	мајка	брат
мајка	0,23**		
брат	0,19**	0,36**	
сестра	0,27**	0,32**	0,52**

** Корелација је статистички значајна на нивоу 0.01.

Везе између процјене ученика о моралним узорима чланова породице за сваку моралну особину истражене су помоћу Пирсоновог линеарног коефицијента, а приказане су у Табели 8. Обављене су прелиминарне анализе да би се доказало задовољење претпоставки о хомогености, линеарности и нормалности варијансе. Добијене су статистички значајне корелације за све моралне особине у свим комбинацијама (мајка – отац, мајка – брат, мајка – сестра, отац – брат, отац – сестра и сестра – брат). Корелације се крећу од малих (0,12) до великих (0,69) и све су

позитивне, што значи да уколико је ученику морални узор мајка за одређену моралну особину, онда је и отац итд.

Табела 9. Корелација између процјена ученика о моралним узорима у школи

Скромност		
Узори	разр. старјешина	вјероучитељ
вјероучитељ	0,52**	
наст. енглеског језика	0,55**	0,56**
Уредност		
Узори	разр. старјешина	вјероучитељ
вјероучитељ	0,48**	
наст. енглеског језика	0,46**	0,43**
Пристојност		
Узори	разр. старјешина	вјероучитељ
вјероучитељ	0,32**	
наст. енглеског језика	0,32**	0,27**
Искреност		
Узори	разр. старјешина	вјероучитељ
вјероучитељ	0,27**	
наст. енглеског језика	0,38**	0,33**
Праведност		
Узори	разр. старјешина	вјероучитељ
вјероучитељ	0,32**	
наст. енглеског језика	0,34**	0,26**
Одговорност		
Узори	разр. старјешина	вјероучитељ
вјероучитељ	0,36**	
наст. енглеског језика	0,32**	0,44**
Стрпљивост		
Узори	разр. старјешина	вјероучитељ
вјероучитељ	0,25**	

наст. енглеског   0,38**   0,21**
језика

** Корелација је статистички значајна на нивоу 0.01.

Табела 9 приказује корелацију између процјене ученика о моралним узорима у школи за сваку моралну особину. Као и у предходној табели, добијене су статистички значајне корелације за све моралне особине у свим комбинацијама (вјероучитељ – разредни старјешина, вјероучитељ – наставник енглеског језика, разредни старјешина – наставник енглеског језика). Корелације се крећу од малих (0,21) до великих (0,56) и све су позитивне, што значи да уколико је ученику морални узор вјероучитељ за одређену моралну особину, биће му узор и наставник енглеског итд.

Табела 10. Корелација између процјена о моралним узорима пријатеља и самога себе

Културно понашање		
Узори	пријатељ у школи	пријатељ ван школе
пријатељ ван школе	0,54**	
сам себи	0,38**	0,28**
Искреност		
Узори	пријатељ у школи	пријатељ ван школе
пријатељ ван школе	0,36**	
сам себи	0,21**	0,15**
Пријатељство		
Узори	пријатељ у школи	пријатељ ван школе
пријатељ ван школе	0,44**	
сам себи	0,13**	0,08**
Комуникативност		
Узори	пријатељ у школи	пријатељ ван школе
пријатељ ван школе	0,47**	
сам себи	0,24**	0,20**
Уредност		
Узори	пријатељ у школи	пријатељ ван школе
пријатељ ван школе	0,54**	
сам себи	0,35**	0,32**
Поузданост		
Узори	пријатељ у школи	пријатељ ван школе

пријатељ ван школе	0,51**	
сам себи	0,20**	0,13**
Марљивост		
Узори	пријатељ у школи	пријатељ ван школе
пријатељ ван школе	0,45**	
сам себи	0,25**	0,16**
Пријатељство		
Узори	пријатељ у школи	пријатељ ван школе
пријатељ ван школе	0,44**	
сам себи	0,13**	0,08**
Комуникативност		
Узори	пријатељ у школи	пријатељ ван школе
пријатељ ван школе	0,47**	
сам себи	0,24**	0,20**
Уредност		
Узори	пријатељ у школи	пријатељ ван школе
пријатељ ван школе	0,54**	
сам себи	0,35**	0,32**
Поузданост		
Узори	пријатељ у школи	пријатељ ван школе
пријатељ ван школе	0,51**	
сам себи	0,20**	0,13**
Марљивост		
Узори	пријатељ у школи	пријатељ ван школе
пријатељ ван школе	0,45**	
сам себи	0,25**	0,16**

** Корелација је статистички значајна на нивоу 0.01.

Корелација између процјене ученика о моралним узорима пријатеља и самог себе за сваку моралну особину дата је у Табели 10. Добијене су статистички значајне корелације за све моралне особине у свим комбинацијама (пријатељ ван школе – пријатељ у школи, пријатељ ван школе – сам себи, пријатељ у школи – сам себи).

Корелације се крећу од малих (0,08) до великих (0,54) и све су позитивне, што значи да уколико је ученику морални узор пријатељ ван школе за одређену моралну особину, онда је и пријатељ у школи итд.

Разлика у процјенама ученика о моралним узорима с обзиром на њихова социо – педагошка обиљежја

Друга основна хипотеза овог истраживања се односи на разлике у процјенама ученика о моралним узорима с обзиром на њихова социо – педагошка обиљежја. Због тога ће, с обзиром на посебне хипотезе које садржи ова хипотеза, разлике бити приказане за свако социо – педагошко обиљежје посебно.

Разлике у процјенама ученика о моралним узорима с обзиром на пол

Једно од социо – педагошких обиљежја је пол, па наредна Табела приказује разлике у одабиру моралног узора с обзиром на пол ученика. Ова Табела даје приказ гдје су те разлике статистички значајне, а гдје нису.

Табела 11. Процјене ученика о моралним узорима с обзиром на пол

Варијабле	Пол	N	M	SD	t - омјер	p																																																																																												
морални узор отац	мушко	233	30,80	4,28	-3,22	0,01**																																																																																												
	женско	190	32,09	3,89			морални узор мајка	мушко	227	32,44	3,14	-3,84	0,00**	женско	202	33,49	2,40	морални узор брат	мушко	103	26,60	7,15	-1,59	0,12	женско	92	28,20	6,39	морални узор сестра	мушко	105	29,37	5,63	-1,62	0,11	женско	106	30,57	5,06	морални узор разр. старјешина	мушко	240	31,50	4,95	-2,65	0,01**	женско	208	32,64	3,99	морални узор вјероучитељ	мушко	212	31,87	5,20	-0,94	0,35	женско	172	32,34	4,53	морални узор наст. енглеског језика	мушко	215	30,30	6,31	-2,66	0,01**	женско	172	21,89	5,15	морални узор сам себи	мушко	257	31,95	3,78	-1,29	0,20	женско	218	32,36	3,02	морални узор пријатељу школи	мушко	241	30,18	5,52	- 3,21	0,01**	женско	201	31,71	4,35	морални узор ван	мушко	216	30,29
морални узор мајка	мушко	227	32,44	3,14	-3,84	0,00**																																																																																												
	женско	202	33,49	2,40			морални узор брат	мушко	103	26,60	7,15	-1,59	0,12	женско	92	28,20	6,39	морални узор сестра	мушко	105	29,37	5,63	-1,62	0,11	женско	106	30,57	5,06	морални узор разр. старјешина	мушко	240	31,50	4,95	-2,65	0,01**	женско	208	32,64	3,99	морални узор вјероучитељ	мушко	212	31,87	5,20	-0,94	0,35	женско	172	32,34	4,53	морални узор наст. енглеског језика	мушко	215	30,30	6,31	-2,66	0,01**	женско	172	21,89	5,15	морални узор сам себи	мушко	257	31,95	3,78	-1,29	0,20	женско	218	32,36	3,02	морални узор пријатељу школи	мушко	241	30,18	5,52	- 3,21	0,01**	женско	201	31,71	4,35	морални узор ван	мушко	216	30,29	5,38	-4,48	0,00**								
морални узор брат	мушко	103	26,60	7,15	-1,59	0,12																																																																																												
	женско	92	28,20	6,39			морални узор сестра	мушко	105	29,37	5,63	-1,62	0,11	женско	106	30,57	5,06	морални узор разр. старјешина	мушко	240	31,50	4,95	-2,65	0,01**	женско	208	32,64	3,99	морални узор вјероучитељ	мушко	212	31,87	5,20	-0,94	0,35	женско	172	32,34	4,53	морални узор наст. енглеског језика	мушко	215	30,30	6,31	-2,66	0,01**	женско	172	21,89	5,15	морални узор сам себи	мушко	257	31,95	3,78	-1,29	0,20	женско	218	32,36	3,02	морални узор пријатељу школи	мушко	241	30,18	5,52	- 3,21	0,01**	женско	201	31,71	4,35	морални узор ван	мушко	216	30,29	5,38	-4,48	0,00**																			
морални узор сестра	мушко	105	29,37	5,63	-1,62	0,11																																																																																												
	женско	106	30,57	5,06			морални узор разр. старјешина	мушко	240	31,50	4,95	-2,65	0,01**	женско	208	32,64	3,99	морални узор вјероучитељ	мушко	212	31,87	5,20	-0,94	0,35	женско	172	32,34	4,53	морални узор наст. енглеског језика	мушко	215	30,30	6,31	-2,66	0,01**	женско	172	21,89	5,15	морални узор сам себи	мушко	257	31,95	3,78	-1,29	0,20	женско	218	32,36	3,02	морални узор пријатељу школи	мушко	241	30,18	5,52	- 3,21	0,01**	женско	201	31,71	4,35	морални узор ван	мушко	216	30,29	5,38	-4,48	0,00**																														
морални узор разр. старјешина	мушко	240	31,50	4,95	-2,65	0,01**																																																																																												
	женско	208	32,64	3,99			морални узор вјероучитељ	мушко	212	31,87	5,20	-0,94	0,35	женско	172	32,34	4,53	морални узор наст. енглеског језика	мушко	215	30,30	6,31	-2,66	0,01**	женско	172	21,89	5,15	морални узор сам себи	мушко	257	31,95	3,78	-1,29	0,20	женско	218	32,36	3,02	морални узор пријатељу школи	мушко	241	30,18	5,52	- 3,21	0,01**	женско	201	31,71	4,35	морални узор ван	мушко	216	30,29	5,38	-4,48	0,00**																																									
морални узор вјероучитељ	мушко	212	31,87	5,20	-0,94	0,35																																																																																												
	женско	172	32,34	4,53			морални узор наст. енглеског језика	мушко	215	30,30	6,31	-2,66	0,01**	женско	172	21,89	5,15	морални узор сам себи	мушко	257	31,95	3,78	-1,29	0,20	женско	218	32,36	3,02	морални узор пријатељу школи	мушко	241	30,18	5,52	- 3,21	0,01**	женско	201	31,71	4,35	морални узор ван	мушко	216	30,29	5,38	-4,48	0,00**																																																				
морални узор наст. енглеског језика	мушко	215	30,30	6,31	-2,66	0,01**																																																																																												
	женско	172	21,89	5,15			морални узор сам себи	мушко	257	31,95	3,78	-1,29	0,20	женско	218	32,36	3,02	морални узор пријатељу школи	мушко	241	30,18	5,52	- 3,21	0,01**	женско	201	31,71	4,35	морални узор ван	мушко	216	30,29	5,38	-4,48	0,00**																																																															
морални узор сам себи	мушко	257	31,95	3,78	-1,29	0,20																																																																																												
	женско	218	32,36	3,02			морални узор пријатељу школи	мушко	241	30,18	5,52	- 3,21	0,01**	женско	201	31,71	4,35	морални узор ван	мушко	216	30,29	5,38	-4,48	0,00**																																																																										
морални узор пријатељу школи	мушко	241	30,18	5,52	- 3,21	0,01**																																																																																												
	женско	201	31,71	4,35			морални узор ван	мушко	216	30,29	5,38	-4,48	0,00**																																																																																					
морални узор ван	мушко	216	30,29	5,38	-4,48	0,00**																																																																																												

морални узор ван школе	V	150	32,15	4,09	2,89	0,01**
	IX	244	30,70	5,22		

** Разлика је статистички значајна на нивоу 0.01.

Разлике у процјенама ученика о моралним узорима с обзиром на узраст статистички су значајне за све моралне узоре, осим за сестру ($t = 2,32$; $p = 0,21$) као моралног узора гдје није нађена статистички значајна разлика између ученика петог и деветог разреда. Остали узори су статистички значајно чешћи за ученике петог разреда него за ученике деветог разреда. Ови подаци се виде у Табели 12.

Разлике у процјенама ученика о моралним узорима с обзиром на школски успјех

Трећа посебна хипотеза се односи на разлике у избору моралног узора с обзиром на школски успјех ученика, а Табеле 13 и 13.1 приказују те разлике. С обзиром да постоје ученици који имају одличан, врлодобар и добар успјех, након пронађених разлика за одређени морални узор (Табела 13), вишеструким поређењем парова (сваки успјех са сваким) утврђено је гдје статистички значајне разлике тачно постоје (Табела 13.1).

Табела 13. Процјене ученика о моралним узорима с обзиром на школски успјех

Варијабле	Школски Успјех	N	M	SD	t- омјер	p
морални узор отац	добар	89	30.71	4.65	5,54	0,01**
	врлодобар	150	30.95	4.50		
	одличан	175	32.21	3.40		
	укупно	414	31.43	4.15		
морални узор мајка	добар	85	32,31	3,01	3,20	0,04*
	врлодобар	155	33,23	2,54		
	одличан	181	33,11	2,87		
	укупно	421	32,99	2,80		
морални узор брат	добар	38	26,11	7,38	0,97	0,38
	врлодобар	74	27,34	7,31		
	одличан	78	28,05	6,64		
	укупно	190	27,38	7,06		
морални узор сестра	добар	48	29,52	4,89	0,55	0,58
	врлодобар	70	29,70	5,89		
	одличан	90	30,41	5,28		
	укупно	208	29,97	5,40		
морални узор разредни старијешина	добар	95	31,38	4,38	2,72	0,07
	врлодобар	156	31,77	5,31		
	одличан	188	32,60	3,88		
	укупно	439	32,04	4,56		
морални узор вјероучитељ	добар	81	31,62	5,72		
	врлодобар	137	31,74	5,20		
	одличан	159	32,64	4,18		

	укупно	377	32,09	4,93	1,70	0,18
морални узор наставник енглеског језика	добар	79	29,35	6,66		
	врлодобар	137	30,88	6,19		
	одличан	163	31,87	5,08		
	укупно	379	30,99	5,91	4,94	0,01**
морални узор сам себи	добар	100	31,58	4,15		
	врлодобар	167	32,17	3,35		
	одличан	200	32,54	2,95		
	укупно	467	32,20	3,39	2,67	0,07
морални узор пријатељ у школи	добар	91	29,40	6,36		
	врлодобар	160	31,23	4,39		
	одличан	183	31,40	4,75		
	укупно	434	30,92	5,06	5,39	0,01**
морални узор пријатељ ван школе	добар	84	29,19	6,85		
	врлодобар	139	31,83	4,07		
	одличан	168	31,85	3,91		
	укупно	391	31,27	4,86	10,26	0,00**

** Разлика је статистички значајна на нивоу 0.01.

*Разлика је статистички значајна на нивоу 0.05.

Табела 13 показује да постоји статистички значајна разлика у неким моралним узорима ученика с обзиром на школски успјех. Из Табеле се види да ученици различито бирају оца ($t = 5,54$; $p = 0,01$) за моралног узора с обзиром на то да ли им је успјех у школи одличан, врлодобар или добар. С обзиром на успјех у школи, ученици се статистички значајно разликују у одабиру мајке ($t = 3,20$; $p = 0,04$), наставника енглеског језика ($t = 4,94$; $p = 0,01$), пријатеља у школи ($t = 5,39$; $p = 0,01$) и ван школе ($t = 10,26$; $p = 0,00$) за моралне узоре. За остале моралне узоре није пронађена статистички значајна разлика с обзиром на успјех у школи.

Табела 13.1. Вишеструко поређење између парова

Варијабле	Школски успјех (И)	Школски успјех (Ј)	Разлика аритметичких средина (И-Ј)	Статистичка значајност
морални узор отац	добар	врлодобар	-0,24	0,66
	добар	одличан	-1,50	0,05*
	врлодобар	одличан	-1,26	0,06
морални узор мајка	добар	врлодобар	-0,91	0,02*
	добар	одличан	-0,79	0,03*
	врлодобар	одличан	0,12	0,71
морални узор наст. енглеског језика	добар	врлодобар	-1,53	0,07
	добар	одличан	-2,51	0,02*
	врлодобар	одличан	-0,98	0,15
морални узор сам себи	добар	врлодобар	-0,59	0,17
	добар	одличан	-0,96	0,02*
	врлодобар	одличан	-0,36	0,31
морални узор	добар	врлодобар	-1,84	0,05*
	добар	одличан	-2,01	0,02*

пријатељ у школи	врлодобар	одличан	-0,17	0,75
морални узор	добар	врлодобар	-2,64	0,00**
	добар	одличан	-2,65	0,00**
пријатељ ван школе	врлодобар	одличан	-0,02	0,97

** Разлика је статистички значајна на нивоу 0.01.

*Разлика је статистички значајна на нивоу 0.05.

У предходној табели пронађене су статистички значајне разлике, те је потребно сагледати Табелу 13.1 која показује гдје се те разлике тачно налазе. Из ове табеле се види да постоје разлике између ученика доброг и одличног успјеха када су у питању отац, мајка, наставник енглеског језика, пријатељ у школи и када су ученици сами себи узор. Ако погледамо варијабле мајка и пријатељ у школи као морални узор, видимо да се ученици доброг и врлодоброг успјеха такође разликују. Поменуте разлике су статистички значајне на нивоу 0.05. Ученици доброг успјеха се разликују и од ученика врлодоброг и од ученика одличног успјеха када се ради о моралном узору пријатељ ван школе и та разлика је статистички значајна на нивоу 0.01.

Разлике у процјенама ученика о моралним узорима с обзиром на запосленост родитеља

Разлике у избору моралног узора с обзиром на школски успјех ученика представљене су у Табелама 14 и 14.1. Постоје ученици којима оба родитеља раде, којима је само мајка запослена, којима је само отац запослен и чији родитељи нису запослени. Зато је након пронађених разлика за одређени морални узор (Табела 14), вишеструким поређењем парова (свака комбинација са сваком) утврђено гдје статистички значајне разлике тачно постоје (Табела 14.1) и на ком су нивоу (0.05 или 0.01).

Табела 14. Процјене ученика о моралним узорима с обзиром на запосленост родитеља

Варијабле	Запосленост Родитеља	N	M	SD	t-омјер	p
морални узор отац	оба родит.	129	31,70	3,84		
	само отац	175	31,70	3,39		
	само мајка	37	29,32	5,90		
	ни једно	75	31,19	5,10		
	укупно	416	31,40	4,18	3,71	0,01**
морални узор мајка	оба родит.	129	33,55	2,01		
	само отац	179	32,65	3,03		
	само мајка	43	32,81	2,84		

	ни једно	70	32,73	3,56			
	укупно	421	32,95	2,86	2,76	0,04*	
морални узор брат	оба родит.	59	27,17	7,19			
	само отац	79	28,59	5,60			
	само мајка	18	24,11	9,57			
	ни једно	34	26,29	7,87			
	укупно	190	27,31	7,05	2,41	0,07	
морални узор сестра	оба родит.	54	30,19	4,47			
	само отац	89	30,12	5,53			
	само мајка	25	28,00	6,49			
	ни једно	39	30,51	5,32			
	Укупно	207	29,96	5,37	1,31	0,27	
морални узор разредни старијешина	оба родит.	133	32,46	4,71			
	само отац	185	31,71	4,51			
	само мајка	44	30,48	5,51			
	ни једно	77	32,96	3,54			
	укупно	439	32,03	4,57	3,50	0,02*	
морални узор вјероучитељ	оба родит.	109	31,28	6,49			
	само отац	158	32,65	6,59			
	само мајка	40	30,75	5,11			
	ни једно	68	32,71	4,56			
	укупно	375	32,06	4,96	3,00	0,03*	
морални узор наст. енглеског језика	оба родит.	107	31,27	6,60			
	само отац	165	31,13	5,20			
	само мајка	42	28,95	7,01			
	ни једно	64	31,89	5,19			
	укупно	378	31,06	5,87	2,30	0,08	
сам себи морални узор	оба родит.	137	32,26	3,29			
	само отац	198	32,12	3,25			
	само мајка	45	31,89	3,86			
	ни једно	86	32,21	3,77			
	укупно	466	32,15	3,41	0,14	0,94	
морални узор пријатељ у школи	оба родит.	123	30,98	5,64			
	само отац	188	31,04	4,70			
	само мајка	44	30,34	4,42			
	ни једно	78	30,94	5,34			
	укупно	433	30,93	5,06	0,23	0,87	
морални узор пријатељ ван школе	оба родит.	114	31,82	4,78			
	само отац	167	30,98	4,94			
	само мајка	39	30,72	3,87			
	ни једно	68	31,37	5,28			
	укупно	388	31,27	4,86	0,87	0,46	

** Разлика је статистички значајна на нивоу 0.01.

*Разлика је статистички значајна на нивоу 0.05.

Запосленост родитеља такође има утицаја на избор моралног узора ученика, тј. постоје статистички значајне разлике у процјени моралних узора ученика чији су родитељи запослени, чији је само један родитељ запослен и чији родитељи нису запослени. Разлика је значајна на нивоу 0,01 када је ријеч о оцу ($t = 3,71$; $p = 0,01$), а када је у питању мајка ($t = 2,76$; $p = 0,04$), разредни старјешина ($t = 3,50$; $p = 0,02$) и вјероучитељ ($t=3,00$; $p=0,03$), разлике у процјени моралних узора с обзиром на

запосленост родитеља су значајне на нивоу 0,05. Ови подаци су приказани у Табели 14. За остале моралне узоре није пронађена статистички значајна разлика с обзиром на запосленост родитеља.

Табела 14.1. Вишеструко поређење између парова

Варијабле	Запосленост родитеља (И)	Запосленост родитеља (Ј)	Разлика аритметичких средина (И-Ј)	Статистичка Значајност
морални узор отац	оба родитеља	само отац	-0,01	0,98
	оба родитеља	само мајка	2,37	0,02*
	оба родитеља	ни једно	0,51	0,40
	само отац	само мајка	2,38	0,02*
	само отац	ни једно	0,52	0,36
	само мајка	ни једно	-1,86	0,03*
морални узор мајка	оба родитеља	само отац	0,90	0,06
	оба родитеља	само мајка	0,74	0,14
	оба родитеља	ни једно	0,82	0,52
	само отац	само мајка	-0,17	0,73
	само отац	ни једно	-0,08	0,84
	само мајка	ни једно	0,08	0,88
морални узор разредни старијешина	оба родитеља	само отац	0,75	0,15
	оба родитеља	само мајка	1,98	0,01**
	оба родитеља	ни једно	-0,50	0,44
	само отац	само мајка	1,23	0,11
	само отац	ни једно	-1,25	0,43
	само мајка	ни једно	-2,48	0,01**
морални узор вјероучитељ	оба родитеља	само отац	-1,37	0,03*
	оба родитеља	само мајка	0,53	0,56
	оба родитеља	ни једно	-1,42	0,62
	само отац	само мајка	1,90	0,03*
	само отац	ни једно	-0,05	0,94
	само мајка	ни једно	-1,96	0,05*

** Разлика је статистички значајна на нивоу 0.01.

*Разлика је статистички значајна на нивоу 0.05.

Резултати Анове из Табеле 14 показују разлике, али накнадни тестови приказани у Табели 14.1 показују нешто другачије резултате. За оца као моралног узора разлика је пронађена између ученика гдје оба родитеља раде и гдје је само мајка запослена, затим гдје ради само мајка и само отац, а и између ученика чији родитељи не раде и чија мајка ради. Када погледамо Табелу 14, видимо да постоје разлике у процјени мајке као моралног узора између ученика с обзиром на запосленост њихових родитеља. Међутим, накнадна анализа не показује статистички значајне разлике за комбинације подгрупа, што се види из Табеле 14.1. Разлика је пронађена у процјени разредног старијешине као моралног узора и то између подгрупа ученика гдје оба родитеља раде и гдје само мајка ради, али и подгрупа чији родитељи нису запослени и чија је мајка запослена. Што се тиче вјероучитеља као

моралног узора, такође су пронађене разлике између следећих подгрупа: оба родитеља запослена и само отац запослен, затим само отац и само мајка запослена, као и између ученика чија је мајка запослена и чији родитељи нису запослени.

Разлике у процјенама ученика о моралним узорима с обзиром на мјесто становања

Резултати посебне хипотезе која се односи на разлике у избору моралног узора с обзиром на мјесто становања ученика дати су Табелама 15 и 15.1. С обзиром да постоје ученици који живе у граду, селу или приградском насељу, након пронађених разлика за одређени морални узор (Табела 15), вишеструким поређењем парова (сваки успјех са сваким) утврђено је гдје статистички значајне разлике тачно постоје (Табела 15.1).

Табела 15. Процјене ученика о моралним узорима с обзиром на мјесто становања

Варијабле	Мјесто становања	N	M	SD	F	p
морални узор отац	село	146	31,76	3,48	0,86	0,42
	пригр. насеље	114	31,11	3,98		
	град	164	31,27	4,78		
	укупно	424	31,39	4,16		
морални узор мајка	село	147	32,80	3,28	0,85	0,43
	пригр. насеље	115	33,23	2,34		
	град	168	32,87	2,78		
	укупно	430	32,94	2,86		
морални узор брат	село	65	27,97	6,59	1,37	0,26
	пригр. насеље	54	26,02	8,10		
	град	77	27,77	6,50		
	укупно	196	27,35	7,02		
морални узор сестра	село	83	29,72	5,68	0,30	0,75
	пригр. насеље	57	29,84	5,48		
	град	71	30,37	4,97		
	укупно	211	29,97	5,37		
морални узор разредни старијешина	село	157	32,82	3,45	4,49	0,01**
	пригр. насеље	121	31,20	6,02		
	град	170	31,90	4,13		
	укупно	448	32,03	4,56		
морални узор вјероучитељ	село	136	32,75	3,77	1,99	0,14
	пригр.насеље	106	31,59	5,86		
	град	142	31,82	5,07		
	укупно	384	32,09	4,91		
морални узор наставник енглеског језика	село	130	31,34	5,29	4,66	0,01**
	пригр. насеље	110	29,61	7,19		
	град	147	31,77	5,05		
	укупно	387	31,01	5,87		
	село	168	32,15	3,67		

сам себи морални узор	пригр. насеље	124	32,06	3,68	0,04	0,96
	град	183	32,17	3,09		
	укупно	475	32,14	3,45		
морални узор	село	151	30,64	5,26	1,52	0,22
пријатељ у школи	пригр. насеље	118	30,43	5,73		
	град	173	31,39	4,39		
	укупно	442	30,88	5,08		
морални узор	село	135	31,08	4,97	6,14	0,01**
пријатељ ван школе	пригр. насеље	108	30,14	6,15		
	град	154	32,22	3,32		
	укупно	397	31,27	4,85		

** Разлика је статистички значајна на нивоу 0.01.

*Разлика је статистички значајна на нивоу 0.05.

У Табели 15 су приказане разлике у процјенама ученика о моралним узорима с обзиром на мјесто становања. Из Табеле се види да статистички значајне разлике између ученика који живе на селу, у приградским насељима и граду постоје само када је ријеч о сљедећим моралним узорима: разредни старјешина ($t = 4,49$; $p = 0,01$), наставник енглеског језика ($t = 4,66$; $p = 0,01$) и пријатељ ван школе ($t = 6,14$; $p = 0,01$). Ове разлике су значајне на нивоу 0,01. За остале моралне узоре није пронађена статистички значајна разлика с обзиром на мјесто становања.

Табела 15.1. Вишеструко поређење између парова

Варијабле	Мјесто становања (И)	Мјесто становања (Ј)	Разлика аритметичких средина (И-Ј)	Статистичка значајност
морални узор	село	пригр. насеље	1,62	0,03*
разредни старјешина	село	град	0,92	0,07
	пригр. насеље	град	-0,70	0,19
морални узор	село	пригр. насеље	1,73	0,02*
наставник енглеског језика	село	град	-0,43	0,54
	пригр. насеље	град	-2,16	0,03*
морални узор	село	пригр. насеље	0,94	0,13
пријатељ ван школе	село	град	-1,14	0,04*
	пригр. насеље	град	-2,08	0,01**

** Разлика је статистички значајна на нивоу 0.01.

*Разлика је статистички значајна на нивоу 0.05.

Табела 15.1 показује да постоје статистички значајне разлике за моралне узоре разредни старјешина и наставник енглеског језика између дјеце која живе на селу и у приградским насељима. Поред тога, пронађена је разлика између дјеце која живе у приградским насељима и у граду када се ради о наставнику енглеског језика као моралном узору. Пријатељ ван школе је такође морални узор за ког постоји разлика између ученика који живе на селу и у граду. Поменуто разлике су статистички значајне на нивоу 0.05. Једина статистички значајна разлика на нивоу 0.01 се односи

на разлику између ученика из приградских насеља и града када је пријатељ ван школе морални узор.

Разлике у процјенама ученика о моралним узорима с обзиром на брачно стање родитеља

Посљедња посебна хипотеза се односи на разлике у избору моралног узора с обзиром на брачно стање родитеља, а наредна Табела приказује те разлике. Табела даје приказ гдје су разлике статистички значајне, а гдје нису.

Табела 16. Процјене ученика о моралним узорима с обзиром на брачно стање родитеља

Варијабле	Брачно стање родитеља (разведени)	N	M	SD	t-омјер	p
морални узор отац	јесу	35	29,46	6,34	6,15	0,01**
	нису	388	31,56	3,87		
морални узор мајка	јесу	37	33,38	2,14	1,80	0,18
	нису	392	32,90	2,92		
морални узор брат	јесу	16	23,00	8,32	2,71	0,10
	нису	179	27,72	6,79		
морални узор сестра	јесу	17	30,24	5,64	0,01	0,97
	нису	193	29,93	5,37		
морални узор разредни старијешина	јесу	37	32,16	4,32	0,09	0,77
	нису	410	32,01	4,59		
морални узор вјероучитељ	јесу	33	31,06	6,64	8,03	0,01**
	нису	350	32,18	4,73		
морални узор наставник енглеског језика	јесу	35	30,29	7,78	6,08	0,01**
	нису	351	31,07	5,66		
морални узор сам себи	јесу	39	31,77	3,49	0,04	0,85
	нису	435	32,17	3,45		
морални узор пријатељ у школи	јесу	39	30,51	4,48	0,41	0,52
	нису	402	30,91	5,14		
морални узор пријатељ ван школе	јесу	35	32,14	3,22	2,49	0,12
	нису	361	31,17	4,98		

** Разлика је статистички значајна на нивоу 0.01.

*Разлика је статистички значајна на нивоу 0.05.

Процјене ученика о моралним узорима с обзиром на брачно стање родитеља се разликују статистички значајно само оца ($t = 6,15$; $p = 0,01$), вјероучитеља ($t = 8,03$; $p = 0,01$) и разредног старјешину ($t = 6,08$; $p = 0,01$) као моралне узоре. Те разлике су значајне на нивоу 0,01. За остале моралне узоре (мака, брат, сестра, разредни старјешина, сам себи узор, пријатељ у школи и пријатељ ван школе) не постоји разлика између ученика чији родитељи јесу или нису у браку. Табела 16 даје приказ ових података.

Фреквенције осталих моралних узора (из свијета спорта, музике, филма, политике и историјске личности)

Након приказа резултата главних хипотеза, слиједи приказ фреквенција осталих моралних узора ученика из уже и шире социјалне околине, што је и један од задатака овог истраживања.

График 1. Фреквенције моралних узора из свијета спорта

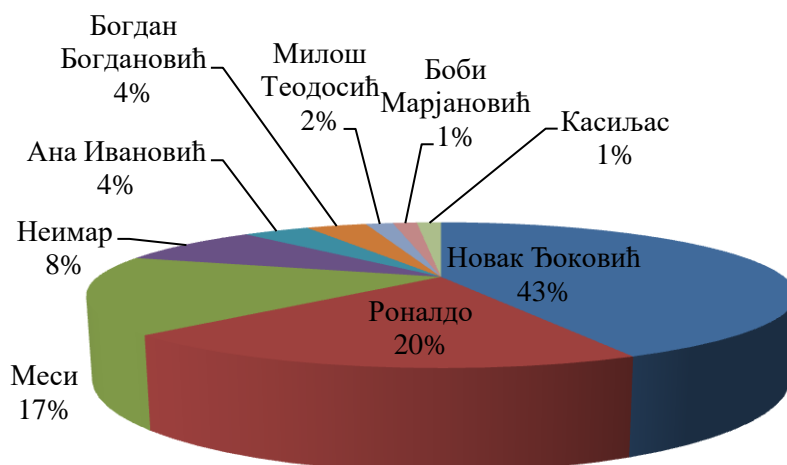
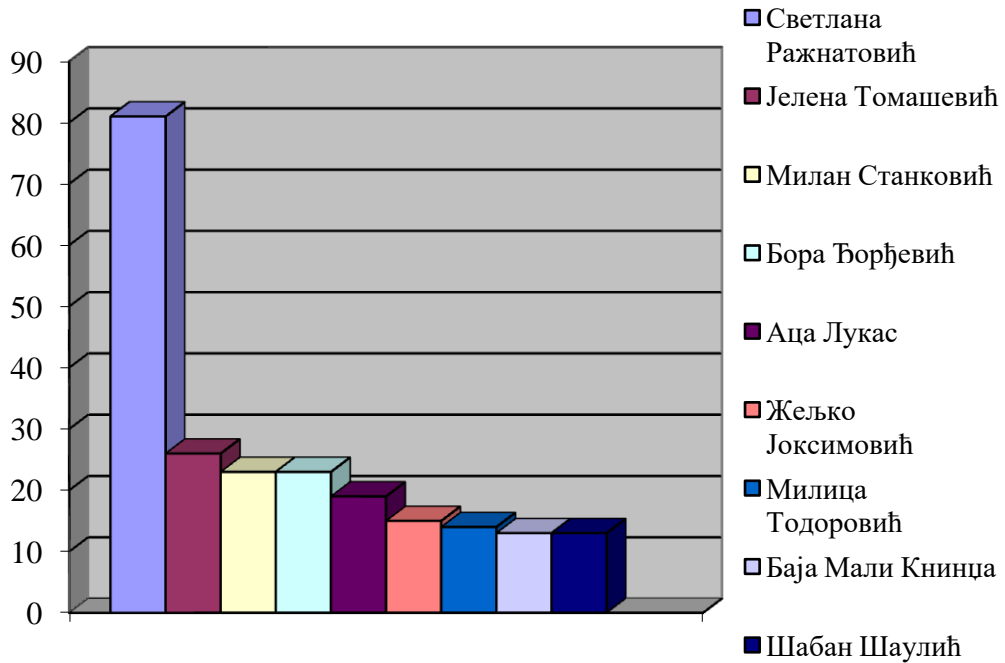

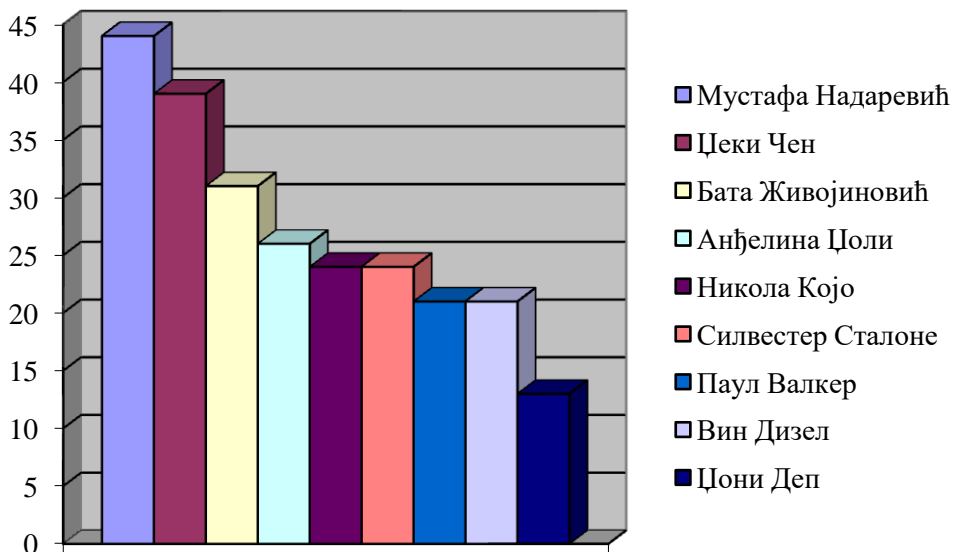
График 1 приказује моралне узоре из свијета спорта ученика и из њега видимо да је највећем броју ученика узор Новак Ђоковић (43%), затим Роналдо (20%), Меси (17%) и Неимар (8%). У нешто мањем проценту узор су и: Ана Ивановић (4%), Богдан Богдановић (4%), Милош Теодосић (2%), Боби Марјановић (1%) и Касиљас (1%). Поменути узор су наведени укупно 569 пута, док остале моралне узоре из свијета спорта ученици су ријетко бирали, те стога они нису наведени у табели.

График 2. Фреквенције моралних узора из свијета музике

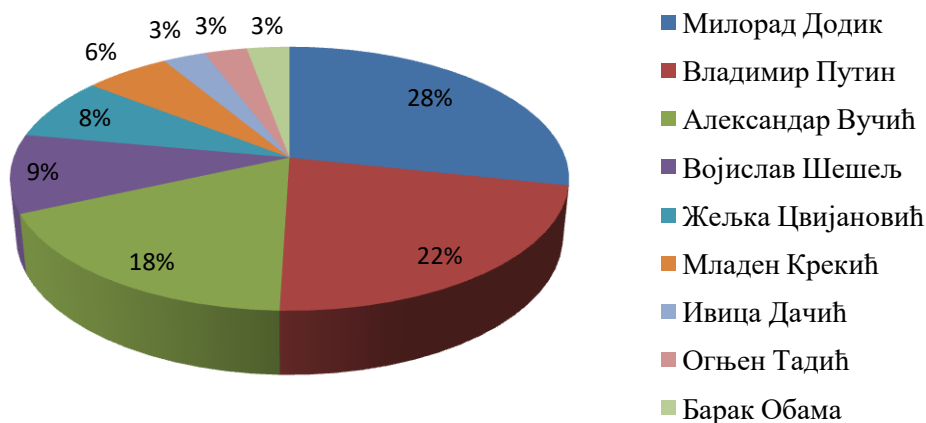
Ученици су наводили и моралне узоре из свијета музике, а дефинитивно најзаступљенији узор је Светлана Цеца Ражнатовић, док су Јелена Томашевић, Милан Станковић и Бора Ђорђевић иза ње. Слиједи их Аца Лукас, а затим и Жељко Јоксимовић, Милица Тодоровић, Баја Мали Книнца и Шабан Шаулић. Подаци су приказани у Графику 2, а поменути узор су наведени укупно 227 пута. Остале моралне узоре из свијета музике ученици су ријетко бирали, те стога они нису наведени у табели.

График 3. Фреквенције моралних узора из свијета филма

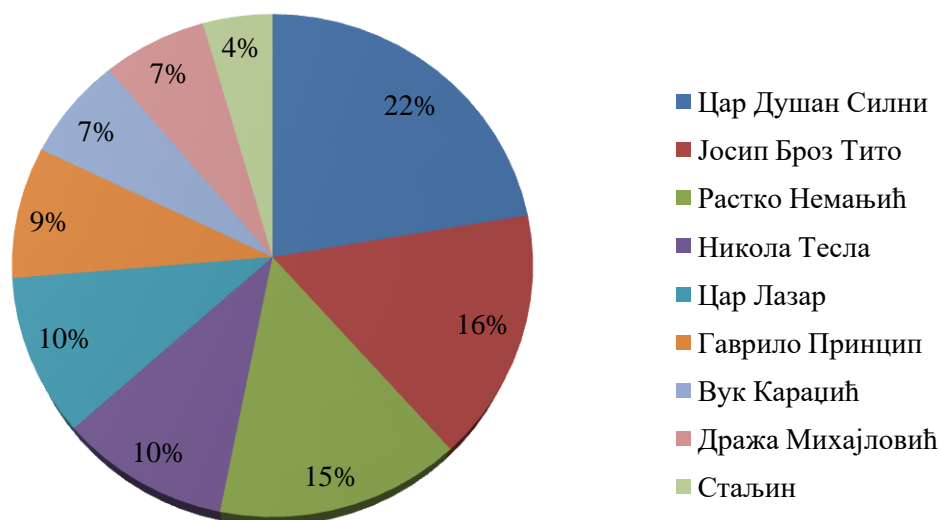
Фреквенције моралних узора из свијета филма дате су у Графику 3. Најчешћи морални узор из свијета филма је глумац Мустафа Надаревић, затим Џеки Чен, Бата Живојиновић, а слиједе их Анђелина Џоли, Никола Којо и Силвестер Сталоне. Ученици су се ријеђе опредјељивали за Паула Валкера, Вина Дизела и Џонија Депа као моралне узоре. Поменути узори су наведени укупно 243 пута, док су остале моралне узоре из свијета филма ученици сасвим ријетко бирали, те стога они нису наведени у табели.

График 4. Фреквенције моралних узора из свијета политике

Када се ради о свијету политике, фреквенција моралних узора приказана је у Графику 4. За моралног узора најчешће је бирао Милорад Додик (28%), па Владимир Путин (22%), а затим Александар Вучић (18%). Нешто ријеђе ученици су бирали Војислава Шешеља (9%), Жељку Цвијановић (8%) и Младена Крекића (6%). Ивицу Дачића, Огњена Тадића и Барака Обаму (по 3%) ученици су најријеђе наводили. Поменути узори су наведени укупно 196 пута. Остале моралне узоре из свијета политике ученици су веома ријетко бирали, те стога они нису наведени у табели. Доста ученика није навело ниједног моралног узора из свијета политике.

График 5. Фреквенције историјских личности као моралних узора

Цар Душан Силни најчешће (22%) је биран као морални узор од историјских личности. Након њега ученици су често бирали Јосипа Броза Тита (16%), Растка Немањића (15%), затим Цара Лазара и Николу Теслу (10%). 9% ученика бирао је Гаврила Принципа, а 7% Вука Караџића и Дражу Михајловића. Стаљина као моралног узора је изабрало свега 4% ученика. Поменути узор су наведени укупно 224 пута. Остале историјске личности као моралне узоре ученици су ријетко бирали или их уопште нису навели, те стога они нису наведени у табели.

Општи закључак за графике 1, 2, 3, 4 и 5 је да је највише моралних узора наведено из свијета спорта, затим филма, па музике и историјске личности. Најмањи број њих су чинили узор из свијета политике.

ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧЦИ

У процесу социјализације формирање моралних узора је врло важан педагошки процес. Кроз овај процес, као и кроз процес васпитања друштво жели да наметне одређене идеале код појединца као његове личне вриједности. Тако се појединац обликује у друштвено прихватљиву личност. Дијете учи опонашајући старије, а посебно ставове блиских особа кроз процес идентификације. Врсте узора су различите, као и мотиви избора узора. Ипак, важно је сазнање према којем ученици доживљавају своје моралне узоре тј. које моралне особине им приписују. Овај рад се бави управо тиме и сагледава повезаност ставова о моралним узорима са социо – педагошким обиљежјима, као и разлику у избору узора с обзиром на та социо – педагошка обиљежја. Истраживањем ових повезаности и разлика моралних узора младих се стичу нова сазнања о вриједностима која млади приписују узорима, али и сазнања о томе како социо – педагошка обиљежја утичу на избор узора.

У дијелу методологије који се односи на популацију и узорак приказана је декриптивна статистика на основу које се види да је узорак уједначен по полу, али неуједначен по узрасту и школском успјеху (Табеле 1, 2 и 3), што је узето у обзир приликом тумачења резултата.

Прва основна хипотеза се бавила повезаношћу, за разлику од осталих које су се бавиле разликама. Наиме, првом хипотезом се претпоставља постојање статистички значајне повезаности између ученичких процјена о моралним узорима. Ови подаци су приказани у Табелама 8, 9 и 10, а из њих се може видјети да је хипотеза потврђена, јер су све корелације између процјена ученика о моралним узорима статистички значајне или на нивоу 0.05 или на нивоу 0.01. Повезаности се крећу од ниских (0,08) до високих (0,69), али су увијек позитивне. Тако нпр. ученик који процјени своју мајку као скромну, скромним ће процјенити и оца или ако не процијени своју мајку као скромну, неће ни оца процијенити као скромног. Ова повезаност представљена је у Табели 8 и износи 0,61 што представља високу повезаност. Слично је и за остале комбинације узора из породице, школе и пријатеља и самог себе као моралног узора. Из свега овога може се закључити да ученици основних школа нису искључиви када је у питању преференција узора, тј. више особа су им узорци за исте моралне особине.

Друга основна хипотеза се бавила разликама у избору моралних узора с обзиром на различите социо – педагошке карактеристике ученика. Подијељена је на

шест посебних хипотеза, јер је свака социо – педагошка карактеристика посматрана одвојено.

Прва посебна хипотеза друге хипотезе се односила на претпоставку о постојању разлика између ставова ученика о моралним узорима с обзиром на њихов пол. Више истраживања су била подлога за постављање ове хипотезе, а која потврђују да разлике постоје. Табела 11 показује да је ова посебна хипотеза дјелимично потврђена, јер су разлике с обзиром на пол утврђене за неке моралне узоре, а за неке нису. Разлике у процјенама ученика о моралним узорима с обзиром на пол су статистички значајне када се ради о мајци, оцу, разредном старјешини, наставнику енглеског језика, пријатељу у школи и ван школе као узорима. Поменути узори су статистички значајно чешћи за ученице него ученике, сем наставника енглеског језика који је чешће узор ученицима него ученицама. Могуће објашњење оваквих резултата се може пронаћи у чињеници да су дјечаци и дјевојчице у различитим фазама моралног развоја иако су исте доби, па због тога дјевојчице имају чешће поменуте узоре у односу на дјечаке. Добијени резултат који показује да дјечаци чешће бирају наставника енглеског језика за морални узор него дјевојчице се може објаснити социо – културолошки наученим понашањима, дјечаци су отворенији ка непознатом (у овом случају то је страни језик тј. наставник који га предаје) у односу на дјевојчице које теже сигурности и ријеђе су истраживачког духа. Ово се поготово односи на ученике 5. разреда којима још увијек наставу предају учитељи/це.

Претпоставка да постоје статистички значајне разлике између ученика 5. и 9. разреда у процјенама о моралним узорима је сљедећа посебна хипотеза која је потврђена. Подаци који то показују се виде у Табели 12. Као и за предходну посебну хипотезу, разлог њеног постављања пронађен је у теоријама и досадашњим истраживањима. Статистички значајна разлика између ученика петог и деветог разреда пронађена је у процјенама свих моралних узора осим сестре као моралног узора гдје не постоји статистички значајна разлика. Резултати су веома занимљиви, јер је број ученика 9. разреда већи од броја ученика 5. разреда, па се могло очекивати да ће резултати бити обрнути. Ипак, ученици 5. разреда бирају све моралне узоре (осим сестара као моралног узора) чешће него ученици 9. разреда. Међутим, са теоријског аспекта, резултати нису изненађујући, млађи ученици имају чешће узоре него старији из разлога што су се старији ученици већ развили или су у завршној фази моралног развоја, па им морални узори мање требају. Млађи ученици требају

моралне узоре, јер су још увијек у фази развоја своје моралности. Непостојање разлике што се тиче сестре као моралног узора значи да ученици и 5. и 9. разреда бирају сестре за морални узор једнако.

Трећа посебна хипотеза се бави разликама у бирању моралних узора између ученика доброг, врлодоброг и одличног успјеха. Ова претпоставка је као и предходне двије донешена на основу ранијих истраживања. Може се рећи да је дјелимично потврђена, с обзиром на то да су статистички значајне разлике између поменутих подгрупа ученика пронађене за око 50% моралних узора. Такође у дијелу са резултатима су приказани накнадни тестови који показују гдје се пронађене разлике налазе. Подаци су презентовани у Табелама 13 и 13.1. С обзиром на школски успјех ученици различито бирају оца, мајку, наставника енглеског језика, пријатеља ван школе и у школи, као и себе за моралне узоре. Мало прецизније образлажемо те разлике. Ученици доброг (3) успјеха ријеђе бирају поменуте моралне узоре него одлични (5) ученици, што је логичан резултат, јер је узорак добрих ученика мањи од узорка одличних ученика. Ипак, као још један разлог оваквих налаза може бити то да је успјех у школи (иако не увијек) повезан са интелектуалним развојем, па и са моралним развојем. Због тога одлични ученици чешће бирају оца, мајку, наставника енглеског језика, пријатеље у и ван школе, као и себе за моралне узоре него ученици доброг успјеха. Добијене су и статистички значајне разлике у одабиру моралних узора: мајка, пријатељ у школи и ван школе између ученика доброг и врлодоброг успјеха. Већ поменуто објашњење се може искористити и за оправдање оваквог резултата, са напоменом да разлика између добрих и врлодобрих ученика није тако драстична као између добрих и одличних, па је могуће да због тога постоје разлике у неколико моралних узора (мајка и пријатељи ван и у школи).

Сљедећа посебна хипотеза је претпостављала да постоји разлика у процјени моралних узора између ученика различитих породичних ситуација. Под породичном ситуацијом подразумијевали смо да ли су родитељи ученика разведени или нису тј. брачно стање родитеља. Табела 16 даје приказ ових резултата и на основу ње може се закључити да посебна хипотеза није потврђена, јер је разлика пронађена само за моралне узоре: отац, вјероучитељ и наставник енглеског језика. Ово су веома значајни резултати, јер се види да ученици чији су родитељи у браку чешће бирају поменуте моралне узоре у поређењу са ученицима чији су родитељи разведени. Могуће објашњење за овакав резултат се налази у томе да је веома мали број ученика разведених родитеља у поређењу са ученицима чији су родитељи у браку (узорак

није уједначен), али и то да је ученицима разведених родитеља нарушена породична хармонија, те због тога мање желе да се идентификују са очевима, вјероучитељима (који их уче о слагању у породици које очигледно у њиховој није постојало) и наставницима енглеског језика. Зато су они ријеђе њихови морални узори.

Табеле 15 и 15.1. приказују резултате разлика између ученика који имају различита мјеста становања (град, приградско насеље, село) у одабиру моралних узора. Овим се бави пета посебна хипотеза, а њена претпоставка није потврђена, јер постоји тек неколико статистички значајних разлика у одабиру моралних узора између ученика различитог мјеста становања.

Посљедња, али једнако важна посебна хипотеза се односила на разлике у процјенама моралних узора између ученика различитог економског статуса. Под економским статусом се подразумијева да ли су родитељи запослени или нису. Подаци који се односе на ову посебну хипотезу су дати у Табелама 14 и 14.1 и ова посебна хипотеза је дјелимично потврђена.

Друга основна хипотеза се односила на претпоставку да постоји разлика између ставова ученика о моралним узорима (чланови породице, наставници, пријатељи и они сами) с обзиром на њихова социо – педагошка обиљежја (пол, узраст, школски успјех, породична ситуација, економска ситуација). На основу презентованих резултата истраживања у дискусији, може се извести закључак да је друга основна хипотеза (која је састављена од шест посебних хипотеза) дјелимично потврђена.

Један од задатака истраживања био је и идентификација моралних узора ученика из ужег и ширег социјалног окружења и установе којим дјелатностима и областима живота и рада припадају. Овом задатку је посвећен дио резултата са Графицима 1, 2, 3, 4 и 5. Графици потврђују да ученици имају моралне узоре из ужег и ширег социјалног окружења и да ови морални узори, иако нису примарни, не требају да се занемаре. Ученици имају највише моралних узора из свијета спорта, затим филма, па музике и историјске личности. Најмањи број њих су имали узоре из свијета политике. Ови подаци говоре о томе које вриједности ученици имају, тј. који аспекти живота су им важни (на првом мјесту је спорт, филм, па музика итд.), а и ко су им модели понашања са којима се идентификују. Потребно је направити разлику између идентификације са блиским особама (породица и пријатељи) са којима се ученици често идентификују и сасвим несвјесно док је идентификација са особама

из уже и шире социјалне околине прилично свјесна, а такође и лишена реалних чињеница везаних за „познате“ узоре. Ученици често желе бити славни, успјешни и познати, а не разумију у потпуности пут до успјеха као ни „другу страну“ тих узора.

Као синтеза може се констатовати да је прва основна хипотеза потврђена, а друга дјелимично потврђена. То сазнање упућује на закључак да су сви задаци овог истраживања испуњени, а тиме исто и циљ остварен.

ЛИТЕРАТУРА

- Bogojević, S. (2007). *Statistika za pedagoge*. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Бранковић, Д. (1996). *Морално васпитање – процес моралног формирања*. (избор текстова). Бања Лука: Филозофски факултет.
- Branković, D. (1999). *Pedagoške teorije (Naučne osnove i razvoj i tokovi)*. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci.
- Бранковић, Д. (2000). Педагошки аспекти формирања моралне личности. *Наша школа бр. 3 – 4*, стр. 19 – 35.
- Бранковић, Д. (2001). Холистички приступ формирању моралне личности. *Наша школа бр. 1 – 2*, стр. 44 – 55.
- Branković, D. i Plić, M. (2003). *Osnovi pedagogije*. Banja Luka: Komesgrafika.
- Vukasović, A. (1977). *Moralni odgoj*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Đorđević, J. (1977). *Različiti metodološki pristupi u proučavanju problema moralnog vaspitanja*. Beograd: Prosveta.
- Ђорђевић, Ј. (2002). *Морално васпитање – теорија и пракса*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине; Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача.
- Ђорђевић, Б. и Ђорђевић, Ј. (2009). *Савремени проблеми друштвено-моралног васпитања*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине; Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача.
- Јоргић, Д. (2015). *Развој професионалних компетенција наставника*. Бања Лука: Филозофски факултет.
- Ковачевић, Б. (2012). *Интерактивна настава и морално васпитање ученика*. Источно Сарајево: Филозофски факултет.
- Mikanović, B. (2016). *Naučni razvoj pedagogije i područja vaspitanja*. Banja Luka: GrafoMark
- Miočinović, Lj. (2004). *Moralni razvoj i moralno vaspitanje*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Mužić, V. (1973). *Programirane osnove pedagoške statistike*. Zagreb: Školska knjiga.

- Mužić, V. (1977). *Metodologija pedagoškog istraživanja*. Sarajevo: IGKRO „Svjetlost“ – OOUR Zavod za udžbenike.
- Pavićević, V. (1962). *Uvod u etiku*. Beograd: Kultura.
- Поповић, Б. и Ристић, Ж. (1989). *Морална особа*. Београд: Просвета.
- Поповић, Б., Бабић, Ј., Крстић, Д., Хејст, Х., Иваса, Н., Јевремовић, П. и сарадници. (1995). *Моралност и друштвена криза*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Potkonjak, N. i Šimpleša, P. (1989). *Pedagoška enciklopedija I*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Potkonjak, N. i Šimpleša, P. (1989). *Pedagoška enciklopedija II*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Поткоњак, Н., Бранковић, Д., Сузић, Н. и Илић, М. (2013). *Васпитни рад школе и наставник*. Београд: Српска академија образовања.
- Suzić, N. (2005). *Pedagogija za XXI vijek*. Banja Luka: TT – Centar.
- Suzić, N. (2005). *Uvod u sociologiju obrazovanja*. Banja Luka: TT – Centar.
- Suzić, N. (2010). *Pravla pisanja naučnog rada: APA i drugi standardi*. Banja Luka: HBC

ПРИЛОЗИ

ИНВЕНТАР ПОДАТАКА О ИСПИТАНИЦИМА

Поштовани ученици!

У току је истраживање повезаности ставова о моралним узорима са социо-педагошким обиљежјима основношколских ученика. Попуњавањем овог упитника дајете велики допринос проучавању наведеног проблема. Упитник се попуњава заокруживањем или дописивањем. Молим Вас да искрено одговорите на свако постављено питање.

1. Назив и мјесто школе коју похађаш:

_____

2. Пол:

- а) мушки
- б) женски

3. Колико имаш година? _____

4. Којим успјехом си завшио/ла претходни разред? _____

5. Мјесто становања:

- а) село
- б) приградско насеље
- в) град

6. Живиш у породици са:

- а) оба родитеља
- б) само са мајком
- в) само са оцем

7. Да ли су твоји родитељи разведени? _____

8. Да ли имаш?

- а) брата
- б) сестру
- в) брата и сестру
- г) више браће и сестара
- д) немам ни браће ни сестара

9. У твојој породици су запослени:

- а) оба родитеља
- б) само отац
- в) само мајка
- г) нису запослени ни отац ни мајка

СКАЛА ПРОЦЈЕНЕ СТАВОВА

за испитавање повезаности ставова о моралним узорима са социо – педагошким
обилежјима ученика основношколског узраста

Филозофски факултет у Бањој Луци врши испитивање ученика основношколског узраста о моралним узорима. Избор Ваше школе је случајан. Попуњавањем овог упитника дајете велики допринос у проучавању ове проблематике. Упитник се не потписује, а одговори се не оцјењују.

У табели од I до IV наведите особине моралних узора Вама добро познатих личности. Табеле попуњавате тако што ћете за сваку особину уписати број који означава испољавање наведене особине:

- 1 – никад;
- 2 – ријетко;
- 3 – понекад;
- 4 – често;
- 5 – увијек;

I

Процијените особине Ваших моралних узора у породици	Скромност	Упорност	Поузданост	Искреност	Уредност	Одговорност	Културно понашање
1. Морални узор ми је отац							
2. Морални узор ми је мајка							
3. Морални узор ми је брат							
4. Морални узор ми је сестра							

II

Процијените особине Ваших моралних узора у школи	Скромност	Упорност	Пристојност	Искреност	Праведност	Одговорност	Стрпљивост
1. Морални узор ми је разредни Старјешина							
2. Морални узор ми је вјероучитељ							
3. Морални узор ми је наставник енглеског језика							

III

Процијените особине моралних узора Ваших пријатеља	Културно понашање	Искреност	Пријатељство	Комуникативност	Уредност	Поузданост	Марљивост
1. Морални узор ми је пријатељ из школе							
2. Морални узор ми је пријатељ ван школе							

IV

Процијените своје моралне особине које могу бити узор другима	Културно понашање	Искреност	Пријатељство	Комуникативност	Уредност	Поузданост	Марљивост
Ја сам себи морални узор							

На питања од V до IX одговорите тако што ћете навести имена, презимена или надимке моралних узора. У случају да Вам нико није морални узор заокружите у том питању број 4.

V

Наведи три личности које су Вам морални узор из свијета спорта.

Морални узори из свијета спорта су ми:	1.
	2.
	3.
	4. Немам моралне узоре из свијета спорта

VI

Наведи три личности које су Вам морални узор из свијета музике.

Морални узор из свијета музике су ми:	1. _____ 2. _____ 3. _____ 4. Немам моралне узоре из свијета музике

VII

Наведи три личности које су Вам морални узор из свијета филма.

Морални узор из свијета филма су ми:	1. _____ 2. _____ 3. _____ 4. Немам моралне узоре из свијета филма

VIII

Наведи три личности које су Вам морални узор из свијета политике.

Морални узор из свијета политике су ми:	1. _____ 2. _____ 3. _____ 4. Немам моралне узоре из свијета политике

IX

Наведи три историјске личности које су Вам морални узор.

Морални узор су ми историјске личности:	1. _____ 2. _____ 3. _____ 4. Немам моралне узоре историјске личности

Хвала на искреним одговорима!

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Ружица Пандуревић – Стојић је рођена 19.10.1975. године у Винер Нојштату (Wiener Neustadt) у Аустрији. Просвјетно и културолошко – певодилачку школу завршила је 1994. године у Модричи. Звање Професор разредне наставе стекла је на Филозофском факултету Бања Лука, одсјек Дервента са просјечном оцјеном 8,28. Завршни рад на тему „Обрада наставних садржаја из граматике и правописа у традиционалној и интерактивној разредној настави у IV разреду основне школе“, одбранила је 18.7.2011. године. Од фебруара 2013. године запослена је у ОШ „Сутјеска“ Модрича. У току досадашњег рада у школи реализовала је наставни процес у чистим одјељењима првог, четвртог и петог разреда, те у комбинованим одјељењима дворазредна и троразредна комбинација. У складу са прописаним седмичним фондом наставних часова реализовала је часове допунске и додатне наставе, као и садржаје ваннаставних активности: драмска, рецитаторска и ритмичка секција. У склопу редовних обавеза и Правилника о стручном усавршавању радника у току претходних година присуствовала је сљедећим савјетовањима које организује Републички педагошки завод: „Рад у комбинованим одјељењима“, „Компетенције наставника разредне наставе као фактор успешне сарадње са родитељима“, „Индивидуализација наставе“, „Изазови у организацији наставе у првом разреду“ и „Планирање, програмирање и припремање за рад у инклузивном одјељењу“. Од 2013. године посједује Сертификат „Савјетодавни педагошки рад наставника са родитељима“. У оквиру рада Актива разредне наставе, као вид стручног усавршавања реализовала је сљедеће теме: „Принципи оцјењивања“, „Препричавање и врсте препричавања“, „Егземпларна настава у обради геометријских фигура у V разреду“, „Настава природе и друштва у функцији развоја еколошке свијести ученика“ и „Формирање појмова сабирања и одузимања природних бројева“. Мајка је двоје дјеце.

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ

ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНОГ МАСТЕР/МАГИСТАРСКОГ РАДА

Име и презиме аутора мастер/магистарског рада: Ружица Пандуревић – Стојић

Датум, мјесто и држава рођења аутора: 19.10.1975. Винер Нојштат (Wiener Neustadt), Аустрија

Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања: Филозофски факултет Бања Лука, 2011. год.

Датум одбране завршног/дипломског рада аутора: 18.7.2011. год.

Наслов завршног/дипломског рада аутора: Обрада наставних садржаја из граматике и правописа у традиционалној и интерактивној разредној настави у IV разреду основне школе

Академско звање коју је аутор стекао одбраном завршног/дипломског рада: Професор разредне наставе

Академско звање које је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада: Мастер/магистар разредне наставе

Назив факултета/Академије на коме је мастер/магистарски рад одбрањен: Филозофски факултет Бања Лука

Наслов мастер/магистарског рада и датум одбране: Повезаност ставова о моралним узорима са социо – педагошким обиљежјима ученика основношколског узраста.

Одбрана: 1.6.2018.

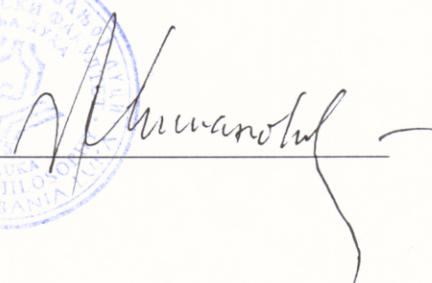
Научна област мастер/магистарског рада према CERIF шифрарнику : S 272 образовање предавача

Имена ментора и чланова комисије за одбрану мастер/магистарског рада:

Ментор: др Драго Бранковић, проф.

Чланови комисије: др Бране Микановић, проф.

др Драженко Јоргић, проф.

Декан:

У Бањој Луци, дана 1.6.2018.

**КОМИСИЈА ЗА ОЦЈЕНУ ЗАВРШНОГ (MASTER) РАДА
„ПОВЕЗАНОСТ СТАВОВА О МОРАЛНИМ УЗОРИМА СА СОЦИО –
ПЕДАГОШКИМ ОБИЉЕЖЛИМА УЧЕНИКА ОСНОВНОШКОЛСКОГ
УЗРАСТА“ КАНДИДАТКИЊЕ РУЖИЦЕ ПАНДУРЕВИЋ – СТОЈИЋ**

**НАУЧНО – НАСТАВНОМ ВИЈЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
БАЊА ЛУКА**

На 42. сједници Научно – наставног вијећа Филозофског факултета у Бањој Луци одржаној 12. априла 2018. године именовани смо у Комисију за оцјену завршног (master) рада „ПОВЕЗАНОСТ СТАВОВА О МОРАЛНИМ УЗОРИМА СА СОЦИО – ПЕДАГОШКИМ ОБИЉЕЖЛИМА УЧЕНИКА ОСНОВНОШКОЛСКОГ УЗРАСТА“ кандидаткиње РУЖИЦЕ ПАНДУРЕВИЋ - СТОЈИЋ. На основу анализе и оцјене овог завршног (master) рада имамо част да овом Научно – наставном вијећу поднесемо следећи

**ИЗВЈЕШТАЈ
о оцјени завршног (master) рада**

Обим и структура завршног (master) рада

Завршни (master) рад Ружице Пандуревић – Стојић „Повезаност ставова о моралним узорима са социо – педагошким обиљежјима ученика основношколског узраста“ написан је на 70 страница текста. Осим насловне стране, прегледа садржаја и увода, завршни рад обухвата следећа релевантна основна поглавља:

- Теоријски приступ моралним узорима (3 – 26),
- Методологија истраживања (27 – 34),
- Резултати емпиријског истраживања (35 – 56),
- Дискусија и закључци (57 – 61),
- Литература (62 – 63) и
- Прилози (64 – 70).

У првом дијелу рада разматране су теоријске основе моралних узора у оквиру три поглавља и шест ужих цјелина са одговарајућим потпоглављима. Други дио рада односи се на методологију, а трећи на резултате емпиријског истраживања. Резултати

истраживања prezentовани су и интерпретирани у оквиру четири поглавља. У петом дијелу рада наведено је 25 библиографских јединица у виду коришћене, шире литературе. У шестом дијелу рада приложени су истраживачки инструменти коришћени у овом истраживању (Инвентар података о испитаницима и Скала процјене ставова).

Теоријска и методолошка утемељеност истраживања

Теоријску утемељеност кандидаткиња је представила кроз сљедећа већа поглавља: Основни појмови, Теоријска схватања моралних узора и Морални узор као предмет емпиријског истраживања.

У поглављу *Основни појмови* кандидаткиња је објаснила појмове: морални узор, моралне особине и социо – педагошка обиљежја. Поглавље *Теоријска схватања* представила је у виду: етичких поимања узора, схватања о складном развиту личности и прегледа теоријских основа идеала васпитања и фактора моралног васпитања. Теоријску утемељеност истраживања кандидаткиња је завршила поглављем *Морални узор као предмет емпиријског истраживања*.

Проблем овог истраживања су морални узор ученика основношколског узраста. Предмет истраживања био је утврђивање нивоа формираности ставова ученика о особинама својих моралних узора, затим сагледавање постојања разлика између ставова о моралним узорима и социо – педагошких обиљежја ученика основношколског узраста.

Свако теоријско проучавање и емпиријско истраживање треба да има одређену оправданост. Утврђивање повезаности ставова о моралним узорима са социо – педагошким обиљежјима ученика основношколског узраста има свој теоријски, друштвени и практични значај.

Теоријски значај односи се на изградњу нове систематике о проблематици моралних узора. Његов значај је и утврђивање корелације одређених обиљежја испитаника са њиховим избором моралног узора. Друштвени значај овог истраживања односи се на упознавање моралних вриједности ученика основношколског узраста. Потребно је и на овом узрасту познавати које личности из јавног и друштвеног живота представљају моралне узор са којима постоје могућности идентификације. Практични значај овог истраживања сагледа се у могућности организованог васпитног рада на критичком сагледавању вриједности моралних узора код ученика. Резултати

истраживања омогућавају не само упознавање ученичких ставова о моралним узорима већ и њихову повезаност са социо – педагошким обиљежјима.

Ово емпиријско истраживање, поред наведеног, има за циљ и утврђивање особина изабраних моралних узора (чланови породице, разредни старјешина, наставник енглеског језика, вјероучитељ, пријатељ у школи и ван школе, сам себи узор), те да утврди постојање разлика између ставова о моралним узорима и социо – педагошких обиљежја (пол, узраст, постигнут успјех у претходном разреду, породична и материјална ситуација) ученика основношколског узраста. Задаци овог истраживања били су:

1. Утврдити ставове и корелацију ставова испитаника о моралним узорима у породици, школи и међу пријатељима, као и разлику у ставовима у моралним узорима с обзиром на социо – педагошка обиљежја испитаника:
  - а) Испитати разлику у избору моралног узора с обзиром на пол испитаника,
  - б) Испитати разлику у избору моралног узора с обзиром на узраст испитаника,
  - в) Испитати разлику у избору моралног узора с обзиром на школски успјех,
  - г) Испитати разлику у избору моралног узора с обзиром на економску ситуацију испитаника,
  - д) Испитати разлику у избору моралног узора с обзиром на мјесто становања испитаника,
  - ђ) Испитати разлику у избору моралног узора с обзиром на породичну ситуацију испитаника.
2. Идентификовати моралне узоре ученика из ужег и ширег социјалног окружења, те установити којим дјелатностима и областима живота и рада они припадају,

Кандидаткиња Ружица Пандуревић-Стојић као прву основну хипотезу дефинисала је тако да се претпостављало да ученици имају формиране ставове о особинама својих моралних узора и да постоји повезаност ставова ученика о различитим моралним узорима (чланови породице, наставници, пријатељи). Другом основном хипотезом претпоставило се да постоји разлика између ставова о моралним узорима с обзиром на социо – педагошка обиљежја ученика (пол, узраст, школски успјех, породична ситуација, мјесто становања, економска ситуација). Друга хипотеза конкретизирана је са шест посебних хипотеза.

1. Претпоставља се да постоји разлика између ставова ученика о моралним узорима с обзиром на њихов пол,

2. Вјероватно је да постоји разлика између ставова ученика о моралним узорима с обзиром на њихов узраст,
3. Очекује се да постоји разлика између ставова ученика о моралним узорима с обзиром на њихов школски успјех,
4. Претпоставља се да постоји разлика између ставова ученика о моралним узорима с обзиром на њихову економску ситуацију,
5. Очекује се да постоји разлика између ставова ученика о моралним узорима с обзиром на њихово мјесто становања,
6. Претпоставља се да постоји разлика између ставова ученика о моралним узорима с обзиром на њихову породичну ситуацију.

У овом истраживању одабране су методе које омогућавају остварење постављеног проблема и предмета, циља и задатака као и хипотеза истраживања, па су с тога коришћене следеће: а) Метода теоријске анализе и синтезе и б) Сервеј истраживачки метод. Метода теоријске анализе и синтезе је служила за проучавање и анализирање теоријских схватања моралног васпитања, а посебно сагледавања савремених схватања моралних узора. Ова метода коришћена је за формулисање теоријске основе истраживања, тј. код уопштавања и систематизације теоријског утемељења проблема истраживања. Сервеј истраживачки метод је коришћен да се добију потребне информације о социо – педагошким обиљежјима ученика, те њиховим моралним узорима.

У овом истраживању коришћене су двије истраживачке технике: а) Анкетирање и б) Скалирање. Анкетирање је примјењено у емпиријском дијелу за прикупљање података о социо – педагошким обиљежјима ученика. Скалирање је техника која је коришћена за прикупљање података о моралним узорима испитаника.

Инструменти су конструисани на основним захтјевима истраживачких техника с циљем да се цјеловито сагледа и истражи постављени проблем, дефинисани предмет, циљ и задаци, као и хипотезе истраживања. У овом истраживању коришћени су следећи инструменти: а) Инвентар података и б) Скала процјене ставова.

Инвентар података коришћен је за прикупљање информација о педагошким и социјалним обиљежјима испитаника. Инструмент се састоји од: назива инструмента, упутства за ученике, девет ајтема који испитују социо -- педагошка обиљежја ученика (назив школе, пол, школски успјех постигнут у претходном разреду, мјесто становања,

потпуност породице брачно стање родитеља, бројност браће и сестара и запосленост родитеља). Приликом овог истраживања кориштена је скала процјене ставова о моралним узорима. Она се састоји од девет тврдњи са петостепеним слагањем и пет питања отвореног типа. Тврдње су подијелене у четири групе и то: узор у породици, школи, пријатељима и сам себи као узор. Питањима отвореног типа су испитани ученици о њиховим моралним узорима.

Популацију овог истраживања чине ученици основношколског узраста. Популацију обухваћену овим истраживањем чине ученици 5. и 9. разреда основних школа општина Модрича (363 ученика) и Шамац (129 ученика). Узорак у овом истраживању била су 492 ученика петих и деветих разреда ОШ „Сутјеска“ из Модриче, ОШ „Свети Сава“ из Модриче и ОШ „Шамац“ из Шамца са подручја сеоске и градске школске средине.

У емпиријском дијелу истраживања утврђиване су двије варјабле:

1. Морални узор (чланови породице, разредни старјешина, наставник енглеског језика, вјероучитељ, пријатељи у школи и ван школе, сам себи узор) и
2. Социо – педагошка обиљежја (пол, узраст, постигнут успјех у претходном разреду, породична и метеријална ситуација).

Истраживање је реализовано у периоду школске 2014/2015. и 2015/2016. године.

Обрада података извршена је помоћу SPSS 17.0 Windows статистичког пакета. Кориштена је дескриптивна статистика, фреквенције, Пирсонов коефицијент корелација и ANOVA са накнадним тестовима. Поузданост инструмената коришћеног у истраживању је израчунат помоћу Конбах алфа коефицијента.

Анализа основних резултата истраживања

Анализа основних резултата овог емпиријског истраживања базирана је на статистичким показатељима, квантитативним анализама уз праћење табеларно – графиконске показатеље. Резултати су коректно интерпретирани, те Комисија у Извјештају наводи само најзначајније резултате истраживања.

Истраживање које је провела Ружица Пандуревић – Стојић имало је за циљ да истражи формираност ставова ученика о особинама својих моралних узора (чланови породице, разредни старјешина, наставник енглеског језика, вјероучитељ, пријатељи у школи и ван школе, сам себи узор), те да утврди постојање разлика између ставова о моралним узорима и социо – педагошких обиљежја (пол, узраст, постигнут успјех у претходном разреду, породична и материјална ситуација) ученика основношколског узраста. Тако прецизно дефинисан циљ омогућио је тестирање (провјеру ваљаности) прве основне хипотезе. Статистички показатељи су потврдили ову хипотезу па је кандидаткиња Ружица Пандуревић – Стојић оправдано закључила да ученици основношколског узраста имају формиране ставове о особинама својих моралних узора и да постоји повезаност ставова ученика о различитим моралним узорима (чланови породице, наставници, пријатељи).

Провјером ваљаности друге основне хипотезе и шест посебних хипотеза кандидаткиња је, с обзиром на статистичке показатеље, оправдано закључила да је ова хипотеза дјелимично потврђена. Претпоставка да постоји разлика између ставова ученика о моралним узорима с обзиром на њихов пол само је дјелимично потврђена. Разлика у избору моралних узора (друга посебна хипотеза) с обзиром на узраст испитаника је потврђена. Разлике у избору моралног узора с обзиром на школски успјех испитаника је само дјелимично потврђена. Четврта посебна хипотеза којом је провјеравано постојање разлика у избору моралног узора с обзиром на економску ситуацију испитаника је дјелимично потврђена. Претпоставка (пета посебна хипотеза) да постоји разлика између ставова ученика о моралним узорима с обзиром на њихово мјесто становања није доказана. Посебна шеста хипотеза о постојању разлика између ставова ученика о моралним узорима и њихове породичне ситуацију није доказана. На основу нивоа доказаности шест посебних хипотеза кандидаткиња изводи општи закључак да је друга основна хипотеза само дјелимично потврђена.

Истраживањем је обухваћен још један посебан аспект моралних узора ученика а односи се на идентификацију моралних узора ученика из ужег и ширег социјалног окружења са аспекта дјелатности и области живота и рада којим узорима припадају. За овај задатак истраживања није постављена хипотеза, али је утврђено да ученици имају моралне узорима из ужег и ширег социјалног окружења. Највише моралних узора ученици имају из свијета спорта, затим филма, музике, а најмање историјских личности и личности из политике.

На основу наведених чињеница Комисија констатује да резултати истраживања представљени у овом раду доводе у контекст ставове о моралним узорима и социо – педагошка обиљежја ученика, те су тиме стечена нова и проширена постојећа сазнања, а истовремено отворена и питања из ове проблематике Стога кандидаткиња Ружица Пандуревић – Стојић у поглављу Дискусија и закључци оправдано закључује да је истраживани проблем од изузетне важности не само за оне који се баве васпитно – образовним радом, него и за породицу и ширу заједницу у којој се формира цјеловита личност и њен карактер. Резултати овог истраживања могу корисно послужити и за даља истраживања, програме „здравог“ моралног развоја, унапријеђивање васпитног рада у школама, као и за родитеље и унапређивање њихових стилова васпитања.

Закључак и приједлог

Завршни мастер рад кандидаткиње Ружице Пандуревић – Стојић под називом **Повезаност ставова о моралним узорима са социо – педагошким обиљежјима ученика основношколског узраста** представља успјешну теоријски и емпиријски обраду једног од значајних и практично актуелних проблема савремене педагогије. У свим сегментима израде завршног рада примјењена је адекватна методологија чије су све компоненте (проблем и предмет; циљ и задаци; истраживачке варијабле; хипотезе; методе, технике и инструменти; узорак и статистички модели) примјерене дефинисаном предмету истраживања.

Анализа урађеног завршног рада показује да је кандидаткиња критички и успјешно презентовала савремена сазнања о моралним узорима. На основу квалитетне теоријске анализе проведено је, по адекватној методологији, емпиријско неекспериментално истраживање. Анализа резултата емпиријског истраживања показује умјешност кандидаткиње у тумачењу статистичких показатеља и научну опрезност у закључивању с обзиром на карактер и врсту узорка. Величина узорка и његова врста (намјерно биран) представљају одређену ограниченост овог рада о чему треба водити рачуна код уопштавања резултата са узорка на популацију.

Комисија процјењује да је Ружица Пандуревић – Стојић успјешно компоновала унутрашњу структуру рада са пет основних поглавља и већег броја потпоглавља чиме је постигнута прихватљива функционална цјелина. Успјешно је изабрана и кориштена савремена литература. Кандидаткиња је кроз сав текст рада исказала оспособљеност за самостално истраживање, анализу и закључивање. Рад у цјели има теоријски,

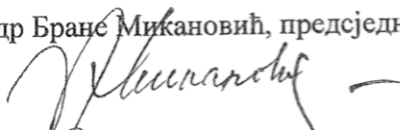
методолошки и практични значај и даје доприност цјеловитијем сагледавању сложених проблема моралних узора ученика основношколског узраста.

С обзиром на наведене констатације чланови Комисије констатују да је завршни (master) рад кандидаткиње **Ружице Пандуревић – Стојић** под називом „**Повезаност ставова о моралним узорима са социо – педагошким обиљежјима ученика основношколског узраста**“ самостално урађен, да је научно и стручно оригиналан и да ће допринијети унапређивању васпитног рада у школи.

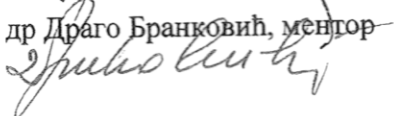
Имајући у виду наведене оцјене, Комисија има част и задовољство да предложи Наставно – научном вијећу Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци да усвоји овај Извјештај и именује Комисију за одбрану завршног (мастер) рада.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

1. Проф. др Бране Микановић, председник

2. Проф. др Драго Бранковић, ментор

3. Проф. др Драженко Јоргић, члан

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је

мастер/магистарски рад

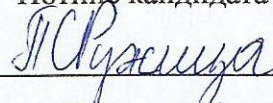
Наслов рада: Повезаност ставова о моралним узорима са социо – педагошким обиљежјима ученика основношколског узраста

Наслов рада на енглеском језику: The correlation between attitudes towards moral role models and socio-pedagogical characteristics of elementary school students

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да мастер/магистарски рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци 1.6.2018. г.

Потпис кандидата

Ружица Пандуревић – Стојић

Изјава 2

Изјава којом се овлашћује Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци да мастер/магистарски рад учини јавно доступним

Овлашћујем Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци да мој мастер/магистарски рад, под насловом

Повезаност ставова о моралним узорима са социо – педагошким обиљежјима ученика основношколског узраста

који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер/магистарски рад са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату, погодном за трајно архивирање.

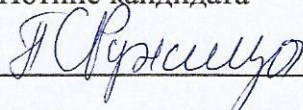
Мој мастер/магистарски рад, похрањен у дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (*Creative Commons*), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство - некомерцијално - без прераде
4. Ауторство - некомерцијално - дијелити под истим условима
5. Ауторство - без прераде
6. Ауторство - дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Бањој Луци 1.6.2018. г.

Потпис кандидата

Ружица Пандуревих – Стојић

Изјава 3

Изјава о идентичности штампане и електронске верзије

мастер/магистарског рада

Име и презиме аутора: Ружица Пандуревић – Стојић

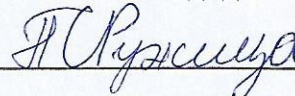
Наслов рада: Повезаност ставова о моралним узорима са социо – педагошким обиљежјима ученика основношколског узраста

Ментор: Др Драго Бранковић, проф.

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер/магистарског рада идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци 1. 6. 2018. г.

Потпис кандидата

Ружица Пандуревић – Стојић